

KOLOPLET GEOPOLITIKE, SKRIVENIH INTERESA I KORUPCIJE:

PLIN I NAFTA U HRVATSKOJ I SRBIJI U SJENI RUSKE AGRESIJE NA UKRAJINU

Analiza Gongai
Nezavisnog društva novinara Vojvodine

IMPRESSUM

AUTORI

Miloš Katić
Dinko Gruhonjić
Veljko Milić
Oriana Ivković Novokmet

FINANCIJSKI ANALITIČAR

Marío Gatara

DIZAJN

Bojan Crnić

ISBN 978-953-7960-44-5
Zagreb, svibanj 2023.

NAKLADNIK

Gong

IZVRŠNA DIREKTORICA

Oriana Ivković Novokmet

Ulica Antuna Mihanovića 14
10 000 Zagreb
e-mail: gong@gong.hr
web: www.gong.hr

SADRŽAJ

4 UVOD

- 7 2022. Godina u kojoj je Gospodar plina ovladao Fortenovom, a Ina oštećena za milijardu kuna
- 8 INA: Marginalizacija domaće proizvodnje
- 12 Rafinerija koja sve manje prerađuje
- 18 Plin koji se prodaje jeftino i kupuje skupo
- 21 PPD: Širenje mreže utjecaja
- 24 Pavao Vujnovac - karika koja spaja

29 SRBIJA: DOBROVOLJNI TALAC I PROKSI RUSKE FEDERACIJE NA ZAPADNOM BALKANU

- 32 Srbijagas: "Gatekeeper" ruskog uticaja na Balkanu
- 37 Netransparentnost kao pravilo poslovanja
- 40 Europske sankcije i NIS
- 43 NIS kao instrument utjecaja
- 44 Utočište za ruski kapital
- 45 Zaključno: Odnos Srbije prema sankcijama

47 KOLOPLET GEOPOLITIKE, SKRIVENIH INTERESA I KORUPCIJE

- 48 Zaključak
- 50 Preporuke
 - 50 Javne politike, odlučivanje i institucije
 - 51 Mediji i snažno civilno društvo
 - 51 Energetske kompanije

UVOD

Europu je 2022. godine, nakon agresije Rusije na Ukrajinu, smanjivanja isporuke ruskog plina i ekonomskih sankcija Moskvi, zahvatila energetska kriza koja se različitim intenzitetima osjetila na Starom kontinentu. Ovisilo je to o tome koliko je pojedina država bila izložena ruskom plinu i nafti koje je Rusija koristila kao geopolitičko oružje. Hrvatska i Srbija, države obuhvaćene najnovijim analizama Gongga i Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV), krizu su dočekale izrazito ovisne o uvozu ključnih energenata za gospodarstvo i stanovništvo, ali su obje uspjele izbjeći nestašice. Cijena koju su platile nije mala, pogotovo za javne financije, odnosno javna poduzeća zadužena za opskrbu i skladištenje plina.

Situacija u dvije zemlje ipak se u bitnome i razlikuje. Hrvatska je preko plutajućeg LNG terminala na Krku uspjela izbjeći ovisnost o uvozu ruskog plina (iako je trgovac plinom PPD do pred kraj prošle godine koristio ekskluzivni desetogodišnji ugovor potpisan s Gazpromom 2017. godine), dok Srbija još nije završila projekt plinske interkonekcije s Bugarskom koji će joj omogućiti da napokon diverzificira izvore, pa je s Moskvom prošle godine morala sklopiti novi ugovor. Što zbog te ovisnosti, a što zbog političkih motiva i posebnih međusobnih odnosa, Beograd se nije priključio sankcijama Rusiji koje je donijela Europska unija nakon izbijanja rata u Ukrajini 24. veljače 2022. godine, a koje su naposljetku uključile i naftu (preciznije, sirovu naftu od prosinca 2022. godine te rafinirane naftne derivate od veljače 2023. godine, uz ograničene iznimke, ali ne i plin). Pritom, Srbija je kandidat za članstvo u EU te se od nje i dalje očekuje da se uskladi s europskom politikom.

Analize Gongga i NDNV-a nastavak su dviju prethodno objavljenih publikacija usmjerenih na zbivanja u energetskom sektoru i zarobljavanje javnih politika („Energetski sektor u Hrvatskoj i Srbiji uhvaćen u interesnim mrežama” iz 2022. godine¹, te „Zarobljavanje plinom” iz 2019. godine²). U Hrvatskoj je nova studija fokusirana na poslovanje Ine i PPD-a, kao i detektiranje interesnih i koruptivnih mreža koje ih okružuju.

Kako pokazuje analiza, Ina je u proizvodnji i ulaganju u razvoj potpuno podbacila - kompanija iz godine u godinu ostvaruje sve slabije rezultate, bilo da je riječ o proizvodnji prirodnog plina, sirove nafte ili naftnih derivata. Je li u pitanju posljedica njene loše pozicije u sklopu mađarskog MOL-a kao suvlasnika koji je izabrao upravljačka prava ili, možda, svojedobne političke trgovine Vladimira Putina i Viktora Orbana zbog koje se MOL (a onda posredno i Ina) odrekao značajnije uloge na hrvatskom tržištu prirodnog plina? Autori izlažu neke argumente za oba smjera. Kompaniju je lani protresla afera s prodajom domaćeg prirodnog plina ispod tržišne cijene teška milijardu kuna, a analiza raščlanjuje i skandalozan tretman jedine preostale Inine rafinerije nafte, one u Rijeci, čija je godinama odgađana modernizacija

1 <https://gong.hr/wp-content/uploads/2022/03/Energetski-sektor-u-Hrvatskoj-i-Srbiji-uhvacen-u-interesnim-mrezama.pdf>

2 <https://gong.hr/wp-content/uploads/2021/03/zarobljavanje-plinom-final.pdf>

započela u studenome 2022. godine. Hrvatska je time, usred energetske krize u potpunosti postala ovisna o uvozu naftnih derivata, a unosne marže za preradu nafte ubiru MOL-ove rafinerije u Mađarskoj i Slovačkoj.

U studiji se također rasvjetljava mreža poslovnih veza i utjecaja PPD-a (i Energie Naturalis u sklopu koje posluje) u hrvatskom gospodarstvu, politici i medijima. Riječ je o kompaniji koja je naglo narasla na trgovini ruskim plinom i potom se snažno proširila u niz drugih djelatnosti. Vlasnik tvrtke Pavao Vujnovac postao je u međuvremenu i ključni suvlasnik Fortenova grupe, važne za poljoprivredno-prehrambeni sektor. U vlasničkoj strukturi te grupe su i sankcionirane ruske banke (preko nizozemske Fortenova Group STAK Stichting), a u travnju 2023. godine pokrenuti proces prodaje otvara mogućnosti za novi investicijski zaplet i nove zakulisne igre.

Godinu je obilježilo i to da je Hrvatska elektroprivreda, kompanija u državnom vlasništvu, odlukom Vlade morala uskočiti u nabavu plina i napuniti jedino domaće skladište uoči krizne sezone grijanja 2022./2023. godine.

U Srbiji su se novinari NDNV-a usredotočili na netransparentno poslovanje javnog poduzeća Srbijagas i NIS-a, naftno-plinske kompanije u većinskom ruskom vlasništvu, na utjecaj Rusije na službenu politiku Srbije i javno mnijenje te na financijsko opterećenje koje je energetska kriza i loše upravljanje javnim kompanijama poput Srbijagasa donijela državnom proračunu. Maligni političko-ekonomski ruski utjecaj u Srbiji ostvaruje se najviše preko NIS-a, za kojeg domaći i strani vjerodostojni obavještajni izvori tvrde da je postao i ekspozitura ruskih tajnih službi, kao i glavni centar iz kojeg se financiraju ruske operacije na Zapadnom Balkanu. Prema navodima tih izvora, Srbija je već godinama glavni ruski proxy na Balkanu, pri čemu je temeljni cilj ruskog prisustva na Balkanu opstrukcija i izravno protivljenje širenju NATO-a i EU-a.

U NIS-u je izveden prikladan manevar s vlasničkim preslagivanjem zbog EU sankcija te je Gazprom Njeft, koji je držao 56,15 posto vlasništva, lani prodao 6,15 posto dionica Gazpromu koji nije pod sankcijama, i tako osigurao preduvjete za nastavak poslovanja. Manevar se isplatio jer je u prvih devet mjeseci NIS ostvario rekordne rezultate i prema prognozi jedne brokerske kuće, ukoliko se ovakav trend nastavio i u četvrtom kvartalu (podaci još nisu objavljeni), dioničari mogu očekivati lijepu dividendu.

2022. Godina u kojoj je Gospodar plina ovladao Fortenovom, a Ina oštećena za milijardu kuna

Notorna nebriga vlasti za hrvatske energetske resurse, koja je kao konstanta prisutna već desetljećima u svim segmentima upravljanja, u sjeni ruske agresije na Ukrajinu dodatno je eskalirala u 2022-oj.

Najava nacionalizacije Ine, koju je na Badnjak 2016. plasirao predsjednik Vlade Andrej Plenković, i dalje je figurirala tek kao mrtvo slovo na papiru. Za to je vrijeme MOL i dalje provodio prepoznatljivu poslovnu politiku, tretirajući Inu poput kakve marginalne podružnice čiji su resursi u prvom redu korišteni kako bi se poboljšali poslovne rezultate mađarske grupacije. Kapitalna ulaganja, posebice u *upstream* segment poslovanja (eksploataciju sirovina), najčešće su bila tek misaona imenica, jednako blizu ili, još bolje, daleko od realizacije kao i božićna poslanica premijera Plenkovića.

U kontekstu strateške opskrbe energentima, Hrvatska je, nažalost, ubrzano konvergirala ka europskom prosjeku, sve više ovisna o ruskoj nafti i plinu te potpuno nepripremljena na događaje koji će u najvećoj mjeri obilježiti 2022. godinu. Unatoč još uvijek aktivnim nalazištima i proizvodnji, Ina se praktički odrekla bilo kakvih ambicija na tržištu plina, prepustivši dominantnu poziciju Prvom plinarskom društvu (PPD), lokalnom partneru Gazproma koji je hrvatske kupce opskrbljivao plinom temeljem ekskluzivnog desetogodišnjeg ugovora s ruskim dobavljačem. Za to vrijeme jedina preostala rafinerija, ona u Rijeci, sve je češće bila izvan pogona, a zamijenio ju je rastući uvoz naftnih derivata (rafinerije MOL-a u Mađarskoj i Slovačkoj bilježile su znatno više stope iskorištenosti kapaciteta).

Pored krupne pozicije na tržištu prirodnog plina, koja je ranije iskorištena kao svojevrsna poluga u preuzimanju jedinog domaćeg proizvođača mineralnih gnojiva, kutinske Petrokemije, prvi čovjek PPD-a Pavao Vujnovac ubrzano je zauzimao pozicije i u Fortenovi, najvećem maloprodajnom lancu i ključnoj karici u proizvodnom lancu hrvatske poljoprivrede koja je tada bila pod čvrstom kontrolom - ruskih banaka. Paralelno se odvijala i neviđena ekspanzija kojom se poslovno carstvo Pavla Vujnovca rapidno širilo u svim smjerovima, izbivši u sam vrh ljestvice najvećih domaćih kompanija. A s poslovnom ekspanzijom neminovno ruku pod ruku ide i širenje utjecaja; lako ga je uočiti po istaknutoj poziciji u vodećim domaćim medijima, podložnim utjecaju istaknutih klijenata (oglašivača). Na tragu šaljive dosjetke kako se „povijest možda ne ponavlja, ali se svakako rimuje“, nekoć je to bio Agrokori, koji je ulogu krupnog oglašivača bio izuzet od kritičkom preispitivanja, a već danas...

Neuralgične točke svih ovih godina nije bilo teško prepoznati, a ruska invazija na Ukrajinu u punoj mjeri otkrila zastrašujuće propuste vladajućih struktura kojima su ozbiljno ugroženi strateški državni interesi. Energetska ucjena za kojom je posegnuo Vladimir Putin, isprovociravši dramatičan raskid veza Europske unije s Moskvom i dugo odgađanu diverzifikaciju opskrbnih lanaca energentima, u Hrvatskoj je razotkrila mnogo toga. U pitanju je skandalozan razvoj događaja koji obiluje

brojnim prijestupima i eklatantnim kršenjem zakona, a potom i sitnim previdima, neobjašnjivim podudarnostima i koincidencijama na koje je nemoguće zažmiriti. I naravno, vrlo opipljivom štetom po javne financije. Vodimo li se principom Occamove oštrice, pored dvije ili više teorija koje nude moguća objašnjenja, uputno je odabrati onu – najjednostavniju.

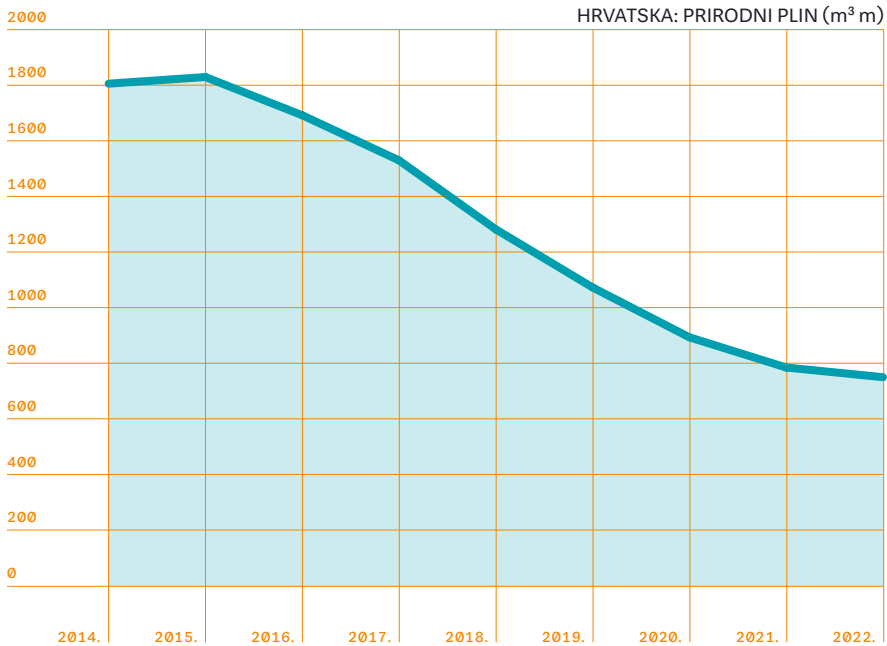
INA: Marginalizacija domaće proizvodnje

Zahvaljujući domaćoj proizvodnji prirodnog plina, Hrvatska je početkom 2022. godine nominalno bila u nešto boljoj poziciji od većine zemalja članica Europske unije, u velikoj mjeri ovisnih o uvozu. Ali ta tablica najvećih uvoznika prirodnog plina na Starom kontinentu, na kojoj Hrvatska stoji puno bolje od Poljske ili Njemačke, zapravo je tek statičan prikaz zbivanja koji ne otkriva previše detalja, pa čak ni onaj najvažniji, o višegodišnjem kontinuiranom padu domaće proizvodnje. Ona je krajem 2022. godine, gotovo godinu dana nakon početka ruske invazije na Ukrajinu, zadovoljavala manje od trećine domaćih potreba.

Belgija	100
Estonija	100
Španjolska	100
Litva	100
Malta	100
Portugal	100
Švedska	100
Grčka	99
Luksemburg	99
Slovenija	99
Finska	99
Bugarska	96
Francuska	95
Italija	94

Češka	92
Njemačka	89
Poljska	84
Hrvatska	74
Irska	71
Slovačka	69
Mađarska	67
Latvija	60
Austrija	51
Nizozemska	33
Danska	26
Rumunjska	24
Cipar	0
Europska unija	83

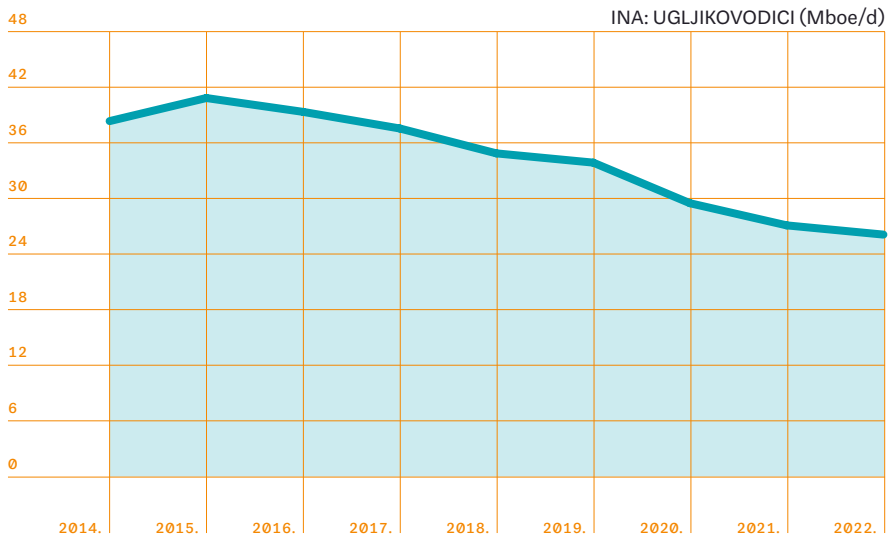
Udio prirodnog plina iz uvoza (%), 2021.

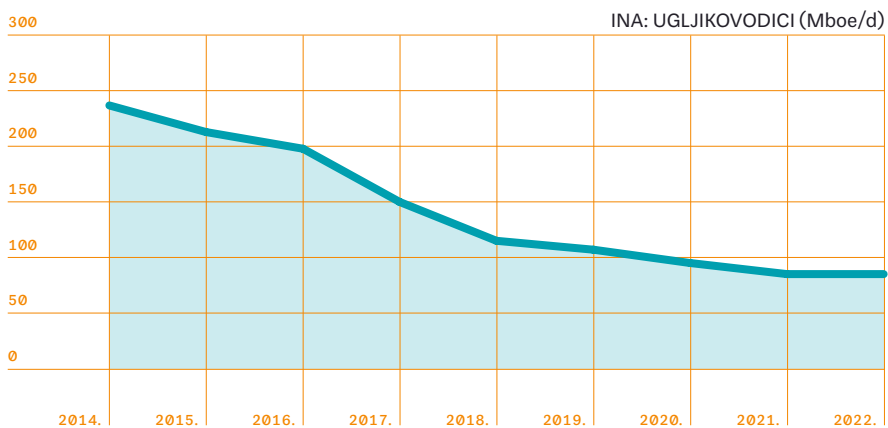
GRAFIKON 1: Domaća proizvodnja prirodnog plina na godišnjoj razini

Ne treba posebno naglašavati kako su mogućnost povećanja domaće proizvodnje prirodnog plina i novi dobavni pravac za sirovinu iz uvoza (putem LNG terminala na Krku koji je izgrađen 2021. godine, a tek plinske godine 2025./2026. trebao bi profunkcionirati s dvostruko većim kapacitetom) od strateškog interesa za Hrvatsku jer je mogu učiniti bitno manje ovisnom o ruskom plinu. Tim više što je dotok plina iz Rusije u međuvremenu, prema službenim izjavama, sasvim presušio.

Podaci, međutim, jasno sugeriraju kako je Ina, barem u kontekstu proizvodnje i ulaganja u razvoj, potpuno podbacila. Ključni indikatori poslovanja kompanije i dalje prkose deklarativnim namjerama i grandioznim obećanjima većinskih vlasnika, obojanima optimističnim tonovima bez ikakva pokrića: niti uz najbolju volju nije moguće pronaći konkretne brojke iz kojih bi bilo moguće iščitati pozitivne pomake u proizvodnji. Ina iz godine u godinu ostvaruje sve slabije rezultate, bilo da je riječ o proizvodnji prirodnog plina, sirove nafte ili naftnih derivata. To se lako može iščitati iz godišnjih izvješća; proizvodnja, a potom i evidentirane rezerve ugljikovodika, već godinama bilježe značajan pad, opovrgavajući isprazna obećanja predstavnika kompanije i hrvatske vlade koji, kao najveći dioničari, nedvojbeno snose krivicu za takav razvoj događaja.

GRAFIKON 2: Prosječna dnevna proizvodnja ugljikovodika, Ina d.d.

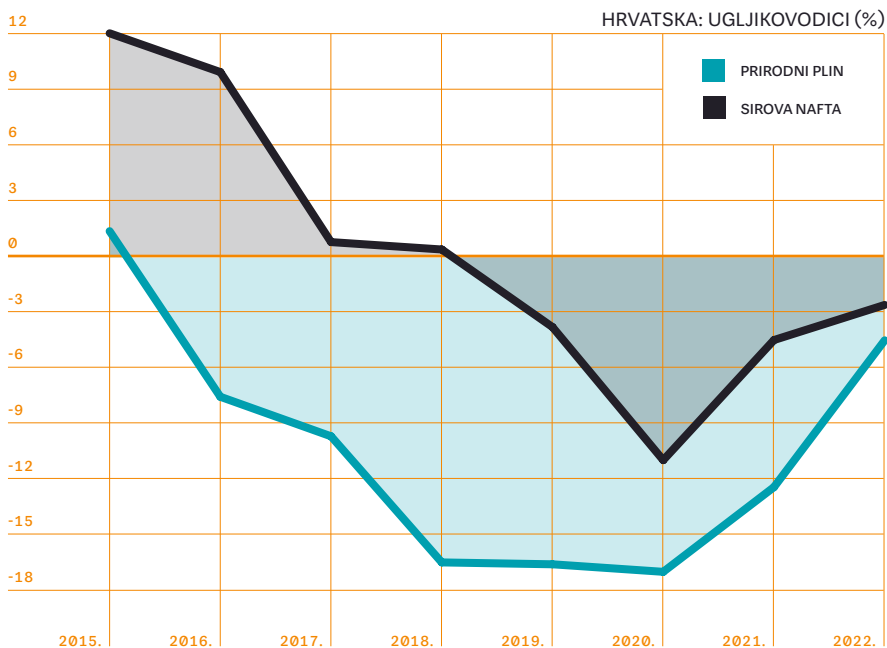
GRAFIKON 3: Dokazane rezerve ugljikovodika, Ina d.d.

Ali, postoji i alternativno, bitno kompleksnije objašnjenje koje problematizira mogućnost političke trgovine na najvišoj razini zbog koje se MOL (a onda posredno i Ina) odrekao značajnije uloge na hrvatskom tržištu prirodnog plina.³ Korijeni te priče datiraju još od 2011. godine, kada je Mađarska preuzela 21% vlasničkog udjela u MOL-u koji je dotad kontrolirao ruski Surgutneftegas, i to nakon izravnih pregovora između Viktora Orbana i Vladimira Putina. Slučajno ili ne, nakon raskida poslovne suradnjom s Inom, Gazprom je realizacijom ekskluzivnog dugoročnog ugovora s Prvim plinarskim društvom dobio priliku provesti u djelo energetska strategiju Kremlja (a Ina, sada pod kontrolom MOL-a, nije mu stajala na putu). Naoko bombastičnu tezu podupiru tek indicije, ali da stvar bude zanimljivija, pretpostavka ima solidno uporište u brojkama: izvješća Državnog zavoda za statistiku (DZS) nude vrlo opipljivu distinkciju između prirodnog plina i sirove nafte (unutar kategorije „ugljikovodici“). Jer kad usporedimo negativne trendove, postaje jasno kako segment proizvodnje sirove nafte nije ni izbliza toliko stradao koliko kategorija prirodnog plina. Pored činjenice da je proizvodnja plina u kontinuiranom padu još od 2016. godine, bilježi i drastično veće stope pada u usporedbi s proizvodnjom sirove nafte.

GRAFIKON 4: Domaća proizvodnja sirove nafte na mjesečnoj razini

3 Tajna dogovora Putina i Orbana iz 2008.: što stoji iza Plenkovićevih optužbi o ruskom utjecaju u hrvatskoj politici; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/tajna-dogovora-putina-i-orbana-iz-2008-sto-stoji-iza-plenkovicevih-optuzbi-o-ruskom-utjecaju-u-hrvatskoj-politici/>

GRAFIKON 5: Rast/pad proizvodnje prirodnog plina i sirove nafte na godišnjoj razini

U promatranom razdoblju Ina je ograničila negativan trend (usporila pad) u segmentu proizvodnje sirove nafte, podgrijavajući tezu o prepuštanju tržišta plina Gazpromu.

Rafinerija koja sve manje prerađuje

Makar ni to nije bila neka sreća jer se iza neugledne fasade kriju još neuglednije činjenice. Tretman riječke rafinerije, jedine preostale, od strane mađarskih suvlasnika ruskom se agresijom na Ukrajinu, u uvjetima kroničnog nedostatka prerađivačkih kapaciteta (ne samo u Europi, već i na globalnoj razini), pretvorio u prvorazredni politički skandal. Riječ je o ogromnom krimenu hrvatske Vlade i njenih predstavnika u upravi kompanije, kardinalnom grijehu struktura čiji korijeni datiraju još od početka ovog stoljeća, obzirom je prema prvobitnom planu modernizacija trebala biti gotova do početka 2006. godine⁴. Time je državni proračun, barem prema nekim

4 Dragičević: Modernizacija rafinerija kasni jer su procjene stručnjaka bile različite; <https://www.poslovní.hr/hrvatska/dragicevic-modernizacija-rafinerija-kasni-er-su-procjene-strucnjaka-bile-razlicite-11820>

procjenama, ostao uskraćen za stotine milijuna dolara. Rok za modernizaciju potom je pomaknut za kraj 2009. godine, ali se u priču u međuvremenu upleo MOL, objavom ponude za preuzimanje kojom je svoj vlasnički udio povećao (sa 25%) na nešto više od 47% (naknadno podebljan na aktualnih 49,1%).

Nakon što je stekao status najvećeg dioničara, MOL je, uz blagoslov premijera Sanadera (koji je naknadno dobio i svoj pravosudni epilog), ugrabio povlaštenu poziciju; izmjenama Ugovora o međusobnim odnosima dioničara, mađarska kompanija je mogla birati predsjednika i još dva člana uprave (od ukupno šest, ali sa zlatnim glasom predsjednika uprave), te pet od ukupno devet članova nadzornog odbora. Nakon toga je uslijedio i plan čistki unutar hrvatske kompanije kodnog imena Project One: operativno upravljanje prebačeno je u Budimpeštu⁵ putem internog LODO dokumenta (Lista ovlaštenja za donošenje odluka) kojim je ustrojena paralelna linija upravljanja⁶. U tom (vremenski širem) kontekstu valja promatrati i kronologiju zbivanja pod utjecajem divergentnih interesa, onih ekonomskih (najvećeg dioničara) s jedne, te strateških, koje bi trebala zastupati hrvatska Vlada, s druge strane.

Modernizacija riječke rafinerije, koja je tehnološki zaostaliya od rafinerija u Mađarskoj i Slovačkoj u sastavu MOL-a (s većim gubicima u procesu prerade), godinama je bila mrtvo slovo na papiru. Gubitke za proračun u ovom je slučaju moguće mjeriti smanjenjem broja radnih mjesta i izgubljenom dobiti; u proteklih desetak godina broj zaposlenih smanjen je za otprilike 6000 (40%)⁷, a Ina je i dalje gubila milijune dolara zbog zastarjele tehnologije⁸. I još puno, puno više. Zatvaranje sisačke rafinerije trebalo je poslužiti kao poticaj za modifikaciju postojećeg naftovoda Omišalj - Sisak, kako bi se omogućio reverzibilan transport (nafta trenutno može ići samo u jednom smjeru, od luke Omišalj prema Sisku, i dalje prema Mađarskoj), u skladu s desetak godina starim najavama⁹.

5 POGLEDAJTE VIDEO – EKSKLUZIVNO: GABRIEL SZABÓ: 'Ovu smo smjenu odradili u dogovoru s hrvatskom vladom kao drugim suvlasnikom koji nam je odobrio taj potez'; <https://www.nacional.hr/pogledajte-video-ekskluzivno-gabriel-szabo-ovu-smo-smjenu-odradili-u-dogovoru-s-hrvatskom-vladom-kao-drugim-suvlasnikom-koji-nam-je-odobrio-taj-potez/>

6 Plenković prešućuje ključne činjenice o korupciji u INA-i; <https://faktograf.hr/2022/09/01/plenkovic-presucuje-kljucne-cinjenice-o-korupciji-u-ina-i/>

7 Ina je za vladavine Mola ostala bez 7000 radnika! Toliko ljudi nema Podravka; <https://danica.hr/ina-je-sa-vladavine-mola-ostala-bez-7000-radnika-toliko-ljudi-nema-cijela-podravka-radna-mjesta/>

8 KAKO JE 2019. IZGLEDAO REMONT RIJEČKE RAFINERIJE: Požari i eksplozije tijekom remonta Rafinerije u Rijeci; <https://www.nacional.hr/kako-je-2019-izgledao-remont-rijecke-rafinerije-pozari-i-eksplozije-tijekom-remonta-rafinerije-u-rijeci/>

9 Janaf se sprema za Družbu Adria; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/janaf-se-sprema-za-druzbu-adria-20090209>

Umjesto toga¹⁰, zahvaljujući famoznom memorandumu koji su potpisali Ina/MOL i Janaf, kojemu je prethodio još jedan sporazum, onaj o uspostavi dvosmjernog kapaciteta plinovoda između Hrvatske i Mađarske¹¹, sirova nafta s domaćih polja počela se otpremati na preradu preko mađarske granice (cijena prodaje nije poznata, ali odluku ionako donosi MOL¹²), a količina prerađene nafte unutar hrvatskih granica kontinuirano se smanjivala. Premda je Ministarstvo gospodarstva potvrdilo kako postoji zakonska mogućnost da se u izvanrednim okolnostima obustavi izvoz nafte, ništa konkretno po tom pitanju nije učinjeno¹³.

Riječka rafinerija je prerađivala sve manje količine sirove nafte, a zastoji u radu su bili sve češći i sve duži, nominalno dovodeći u pitanje rentabilno poslovanje, a priča je 2022. godine dramatičnim rastom cijena sirove nafte i naftnih derivata poprimila uistinu apsurdne razmjere. Naime, za nastavak toliko odgađane modernizacije (uvjetovane zatvaranjem pogona u Sisku) odabran je početak studenoga 2022. godine¹⁴, zbog čega vrijedi apostrofirati dvije bitne činjenice.

Prvo, Hrvatska je time u potpunosti postala ovisna o uvozu naftnih derivata¹⁵, makar je ne tako davno na svom teritoriju imala čak dvije rafinerije. Štoviše, zatvaranje one riječke poklapa se sa strožim sankcijama Rusiji čija nafta sada u širokom luku zaobilazi Stari kontinent. U takvim okolnostima teško je naći utjehu u činjenici da „Agencija za ugljikovodike osigurava obvezne zalihe nafte i naftnih derivata u količini dostatnoj da osigura neovisnost o uvozu za tri mjeseca“. Jer obustava rada riječke rafinerije protekla se na šest mjeseci¹⁶, zbog čega uskladištenih

-
- 10 LAŽ JE DA SE NAFTA IZ SISKA NE MOŽE SLATI U RIJEKU. Da je Ćorić htio, naftovod bi već za to bio spreman; <https://www.nacional.hr/laz-je-da-se-nafta-iz-siska-ne-moze-slati-u-rijeku-da-je-coric-htio-naftovod-bi-vec-za-to-bio-spreman/>
 - 11 EKSKLUZIVNO: Plenković je pismeno naredio i da se 20. lipnja 2017. potpiše memorandum koji omogućava izvoz hrvatskog plina u Mađarsku; <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-plenkovic-je-pismeno-naredio-i-da-se-20-lipnja-2017-potpise-memorandum-koji-omogućava-izvoz-hrvatskog-plina-u-madarsku/>
 - 12 MOL sam sebi prodao hrvatsku naftu po cijeni koju je sam odredio; <https://www.nacional.hr/mol-sam-sebi-prodao-hrvatsku-naftu-po-cijeni-koju-je-sam-odredio/>
 - 13 Plenković čak ni u krizi ne želi zakonom zabraniti izvoz 500 tisuća tona hrvatske nafte u Mađarsku, iako to može; <https://www.nacional.hr/plenkovic-cak-ni-u-krizi-ne-zeli-zakonom-zabraniti-izvoz-500-tisuca-ona-hrvatske-nafte-u-madarsku-iako-to-moze/>
 - 14 Zbog modernizacije riječka rafinerija se zatvara do proljeća. Ina otkrila gdje će nabavljati gorivo; https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/zbog-modernizacije-rijecka-rafinerija-se-zatvara-do-proljeća-ina-otkrila-gdje-će-nabavljati-gorivo/?meta_refresh=true
 - 15 Hrvatska na pet mjeseci ostaje bez svoje posljednje rafinerije; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/hrvatska-na-pet-mjeseci-ostaje-bez-svoje-posljednje-rafinerije-foto-20221018/print>
 - 16 Riječka rafinerija još – ne radi. Ispitali smo u čemu je stvar; https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka-rafinerija-trebala-je-biti-u-punom-pogonu-pocetkom-travnja-ali-jos-ne-radi-ispitali-smo-u-cemu-je-stvar/?meta_refresh=true

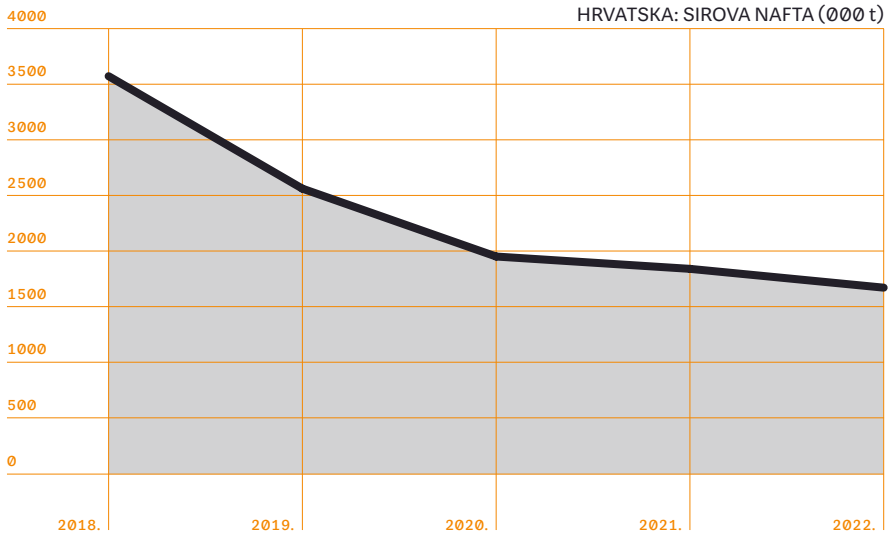
417 tisuća tona sirove nafte (koju u Hrvatskoj nije moguće preraditi!) predstavlja mrtvi kapital, dok zalihe od 238 tisuća tona naftnih derivata teško mogu zadovoljiti potrebe domaćeg tržišta u slučaju duljih zastoja ili većih poremećaja u opskrbi. Pojedini partneri mađarske kompanije takav su scenarij već osjetili na vlastitoj koži, nakon što je MOL malim kupcima obustavio dostavu naftnih derivata.¹⁷ Riječ je o stotinama neovisnih benzinskih postaja diljem Mađarske, a MOL uporno odbacuje odgovornost, svaljujući krivicu na državnu administraciju i odluku o ograničavanju cijena naftnih derivata.¹⁸

I drugo, činjenicu da je prekidom rada rafinerije na pet mjeseci državni proračun ostao zakinut za određeni iznos valja podebljati specifičnim okolnostima na tržištu, odnosno posljedicama potpuno promašenog tajminga modernizacije¹⁹. Kao ilustracija mogu poslužiti dostupni podaci o rafinerijskim maržama koje objavljuje MOL, ali i brojne druge europske kompanije, a koji otkrivaju kako su marže u segmentu prerade sirove nafte (izražene u dolarima po barelu) tijekom 2022. godine doslovno - eksplodirale. Razmjeri rasta upućuju na globalno rasprostranjeni trend: u nedostatku prerađivačkih kapaciteta (široj svijeta), invazija na Ukrajinu je preradu nafte pretvorila u vrlo unosnu djelatnost. U samo četiri godine marže su se gotovo četverostručile, no količina prerađene nafte u riječkoj rafineriji za to se vrijeme doslovno prepolovila, pa više marže, izvedene iz uvozne sirove nafte, ili iz one još jeftinije s hrvatskih naftnih polja, ubiru rafinerije MOL-a u Mađarskoj i Slovačkoj.

17 MOL to Stop Fuel Deliveries to Small Gas Stations; <https://bbj.hu/economy/energy/energy-trade/mol-to-stop-fuel-deliveries-to-small-gas-stations>

18 Fuel shortages in Hungary, the filling station attendant says it's like Mad Max; <https://telex.hu/english/2022/11/29/fuel-shortages-in-hungary-the-filling-station-attendant-says-its-like-mad-max>

19 Cerić: Modernizacija riječke rafinerije je izgovor. MOL će zaraditi gašenjem!; <https://n1.info.hr/vijesti/modernizacija-rijecke-rafinerije-je-izgovor-mol-ce-zaraditi-na-gasenju/?ref=push>

GRAFIKON 6: Kontinuirani pad količina prerađene nafte u Hrvatskoj

Ostaje pritom nejasno i zbog čega modernizacija iziskuje potpuno gašenje rafinerije u razdoblju od pet mjeseci. Iako je MOL sličan postupak modernizacije (izgradnja Delayed Coker Unit) proveo u svojoj rafineriji Százhalombatti pokraj Budimpešte cijelo jedno desetljeće ranije, tada nikakve dramatične obustave proizvodnje nije bilo. A kada šestomjesečni prekid proizvodnje stavimo u kontekst rastućih marži, potencijalni se gubici mjere u stotinama milijuna dolara²⁰.

Mađarski MOL je godinama sustavno zanemarivao hrvatske rafinerije, dajući prednost vlastitim kapacitetima za preradu u Mađarskoj i Slovačkoj, čak i nakon početka agresije na Ukrajinu (koju teško da je itko, izuzev možda Vladimira Putina, mogao predvidjeti). Možda su mađarski dioničari računali na nekakve ustupke od strane Europske unije (u kontekstu prerade i prodaje ruske nafte), ali je u tom slučaju procjena očito bila pogrešna; Mađarska je, doduše, od Europske unije dobila izuzeće od embarga na uvoz ruske nafte (i to obilato koristi²¹), ali ne i na izvoz

20 IVO PEROŠ: 'Zbog nerazumnog zatvaranja Rafinerije Rijeka, Ina će imati štetu pola milijarde dolara, a tržište će biti ugroženo'; <https://www.nacional.hr/ivo-peros-zbog-nerazumnog-zatvaranja-rafinerije-rijeka-ina-ce-imati-stetu-pola-milijarde-dolara-a-trziste-ce-bit-ugrozeno/>

21 Mađarska sklopila važne sporazume s Rusijom: "Suradnja s Rusijom je ključna"; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/madarska-sklopila-vazne-sporazume-s-rusijom-suradnja-s-rusijom-je-kljucna/2454483.aspx>

derivata (prerađenih iz ruske nafte). Profitirao je Janaf, jedina sigurna opskrbna ruta koja sada predstavlja kariku od vitalnog značaja za energetske sigurnost Mađarske, što se dade uočiti i na temelju burnih protesta mađarskih dužnosnika koji tvrde kako Janaf zloupotrebljava svoju monopolističku poziciju²². No time se ove godine i Hrvatska našla u nezavidnoj situaciji, osuđena na uvoz derivata (u nedostatku funkcionalne rafinerije) koji su puno skuplji, i bitno manje dostupni od sirovina.

Za to vrijeme, informacije koje cure u javnost, pojačane nemuštim istupima mađarskih predstavnika, daju naslutiti kako se iza kulisa događaju još krupnije stvari. I dok se aktualni predsjednik uprave Ine Peter Ratatics hvali kako je kompanija u prošloj godini ostvarila dobit od 1,9 milijardi kuna, ne nudi nikakvo objašnjenje nadasve neuobičajene diskrepancije između kvartalnih izvješća na hrvatskom i engleskom jeziku. U onom potonjem stoji kako je indikativna rafinerijska marža u prvih šest mjeseci prošle godine bila oko 5 dolara po barelu, što se već na prvi pogled doima nevjerojatno nisko (u usporedbi s europskim rafinerijama), ali je i gotovo šest puta manje od korespondirajuće brojke (28,2 USD/bbl) u izvješću na hrvatskom jeziku. Iz kompanije navode kako je riječ o trivijalnom lapsusu, te kako je ispravna brojka ona u engleskoj verziji²³, iako u tekstualnom dijelu izvješća za treći kvartal predsjednik uprave govori da su rafinerijske marže „znatno poboljšane“. Ovo potonje u skladu je s globalnim zbivanjima, pa onda ostaje nejasno zbog čega je riječka rafinerija (točnije, stavka „Rafinerije i marketing“) u trećem kvartalu (još i prije početka modernizacije!) zabilježila gubitak od 61 milijun kuna? I to nakon pozitivnog rezultata od 545 milijuna kuna u prethodnom kvartalu?²⁴ Otkuda tolika razlika u maržama i poslovnim rezultatima u samo tri mjeseca, tijekom kojih je cijena sirove nafte zabilježila tek neznatan pad? Nije li možda riječ o *friziranju* brojki, kako bi se u poslovnim izvješćima umanjili pozitivni rezultati rafinerije dok je u pogonu?²⁵ Jer u suprotnom proizlazi kako je riječka rafinerija ostvarila nemoguće i u iznimno povoljnim okolnostima na tržištu, „valjda jedina u Europi“ zabilježila - gubitak²⁶. U svjetlu tih brojki, podatak o gotovo dvije milijarde kuna dobiti na godišnjoj razini poprima bitno drukčiji prizvuk.

22 Mađari traže jeftinije tarife za transport nafte preko Janafa; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/madjari-traze-jeftinije-tarife-za-transport-nafte-preko-janafa/2422540.aspx>

23 Zašto je Ina o istoj stvari različito izvjestila na engleskom i hrvatskom?; <https://n1info.hr/vijesti/zasto-je-ina-o-istoj-stvari-razlicito-izvijestila-na-engleskom-i-hrvatskom/>

24 Kako je Rafinerija Rijeka u istoj godini zaradila 545 pa izgubila 61 milijun?; <https://n1info.hr/biznis/da-nije-u-zastoju-da-radi-rijecka-rafinerija-zaradila-bi-380-milijuna-dolara/>

25 Energetski konzultant: Izvješće INA-e je falsificirano; <https://n1info.hr/biznis/energetski-konzultant-izvjescje-ina-e-je-falsificirano/>

26 Peroš o izvješću INA-e: Ja sam prčkao sam i našao toliko sumnji na manipulaciju; <https://n1info.hr/biznis/peros-o-izvjescju-ina-e-ja-sam-prckao-sam-i-nasao-toliko-sumnji-na-manipulaciju/>

Plin koji se prodaje jeftino i kupuje skupo

kako bi izgledali poslovni rezultati kompanije da ju nije uzdrmao (i financijski i reputacijski) skandal s prodajom plina u kojem je Ina oštećena za više od milijardu kuna? Priča je koštala pozicije dotadašnjeg predsjednika uprave Sandora Fasimona, ali u nešto drukčijem kontekstu predstavlja vrlo bitan komadić slagalice. Jer Damir Škugor je, navodno na svoju ruku, prodavao plin ispod cijene, a ilegalno stečena materijalna korist od gotovo milijardu kuna ostvarena je, po svemu sudeći, tek pukim spletom okolnosti.

Škugor, kao ni mnogi drugi, nije slutio da će cijene prirodnog plina, uslijed ruske agresije, eksplodirati; on je od kolovoza 2020. godine, u svojstvu direktora segmenta Plin i energija, prodavao plin po fiksnoj cijeni (ispod tržišne!), najprije posredstvom Plinare istočne Slavonije, a potom izravno OMS upravljajući, tvrtki u vlasništvu Gorana Husića i Josipa Šurjaka. I time, prema navodima optužbe, ošteti Inu za više od milijardu kuna²⁷. Pritom je OMS upravljanje u sumnjivim okolnostima ishodilo dozvolu Hrvatske regulatorne energetske agencije (HERA); rješenje je potpisao predsjednik uprave Tomislav Jureković, neposredno nakon izlaska iz pritvora (gdje je završio zbog afere vjetroelektrane, zajedno s državnom tajnicom Josipom Rimac i još desetak osumnjičenih)²⁸. Potonja spoznaja puno toga govori o korupciji u državnom aparatu (dozvola je oduzeta tek tri mjeseca nakon izbijanja afere!), ali je puno rječitija činjenica da je Škugor otkriven tek 2022. godine: nije ga otkrila Ina, već Ured za sprječavanje pranja novca, a i onda tek posredno, zahvaljujući uobičajenoj proceduri koju slijede poslovne banke. Drugim riječima, da se cijena plina zadržala u uobičajenim granicama (prije napada na Ukrajinu), sva je prilika da domaća javnost nikad ne bi ni doznala u kojoj je mjeri indiferentan odnos Ine spram prirodnog plina iz vlastite proizvodnje.

Škugor je bio „direktor trećeg ešalona“, s ovlastima potpisivanja ugovora u vrijednosti do 20 milijuna eura²⁹, što je 2020. još i moglo proći neopaženo, ali uz dramatičan rast cijena prirodnog plina i energetske krizu u Europi, Ina svejedno nije detektirala ništa sumnjivo, iako se cijena već tijekom 2021. godine udvostručila, a onda tijekom prošle godine još i - trostručila. Preprodaju plina na štetu kompanije otkrile su tek stotine milijuna kuna ležerno uplaćenih na račun Dane Škugora, umirovljenika i oca ključnog vinovnika skandala.

27 Uskok objavio detalje. Kupovali plin od Ine po 19.5 eura, prodavali po 210; <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uskok-objavio-detalje-steta-u-ini-milijardu-kuna-evo-koliko-osumnjiceni-uzeli/2390467.aspx>

28 Tvrtka preko koje se pljačkala INA dobila licencu za trgovanje plinom iako nisu zadovoljavali uvjete; <https://faktograf.hr/2022/08/31/tvrtka-preko-koje-se-pljackala-ina-dobila-licencu-za-trgovanje-plinom-iako-nisu-zadovoljavali-uvjete/>

29 Ključan detalj u magli: Jesu li i drugim kupcima ugovarali po fiksnih 19,46 eura?; <https://www.poslovni.hr/hrvatska/jesu-li-i-drugim-kupcima-ugovarali-po-fiksnih-1946-eura-4351313>

Ina je najavila raskid radnog odnosa sa Škugorom, ali nije ponudila nikakvo suvislo objašnjenje afere u kojoj je glavni optuženik godinama prodavao plin sam sebi, i to po nevjerojatno niskoj cijeni, a potom i drugima³⁰, pri čemu su cijene prilično varirale³¹. A tu apsurdima nije kraj. Jer plin koji je u konačnici prodan po tržišnim cijenama, uz masnu zaradu, kupovao je DXT International iz Luksemburga, koji je i jedan od dobavljača plina za - Inu³². Po tržišnim uvjetima, dakako, što bi u praksi (paradoksalno!) značilo da je Ina otkupljivala vlastiti plin po višestruko (možda i deset puta!) većim cijenama.

Pod uvjetom da se priča ne proširi na neke druge aktere, ceħ će snositi dioničari, a to su u ovom slučaju i hrvatski građani, najprije putem paketa od 45% vlasničkog udjela kojim upravlja Vlada, ili putem cca 4% vlasničkog udjela koje drži domaći obvezni i mirovinski fondovi. A onda i posredno. Premijer Plenković ističe rad Porezne uprave i Ureda za sprječavanje pranja novca, ali nitko od institucija ne obrazlaže zbog čega je istraga trajala tri mjeseca, dok su cijene plina u Europi divljale (a lokalne plinare propadale). Za to je vrijeme jedino skladište plina u Hrvatskoj, ono u Okolima (realizacija dodatnog skladišta u Grubišnom Polju već godinama kasni), HEP punio ogromnim količinama prirodnog plina, također po tržišnim cijenama, pripremajući se za sezonu grijanja, u skladu s direktivama Europske unije (80% popunjenosti skladišta do početka studenoga). Vlada je naložila HEP-u kupnju nešto manje od 300 milijuna kubika plina, odobrivši kreditno zaduživanje u visini milijarde eura uz odgovarajuća državna jamstva. Banski dvori nominalno nisu imali previše izbora: nikome od ostalih zakupaca u podzemnom skladištu plina, a to su PPD, INA, MET, E.on Hrvatska i Međimurjeplin, nije padalo na pamet da puni skladište u trenutku kada je bilo puno profitabilnije prodavati taj plin na tržištu. U raspravi na saborskom Odboru za gospodarstvo saznali smo da je HEP pribavio potrebne količine po cijeni od 120 EUR/MWh (šest puta više od cijene po kojoj je Ina, posredstvom Škugora, prodavala plin), a jedan od dobavljača bio je upravo - DXT International³³.

30 INTERNA ISTRAGA INE: I tvrtke povezane s Mirkom Grbešićem, braćom Pivac i braćom Mihalj pod sumnjom da su oštetile Inu na trgovini plinom, sumnjivo 20 njihovih ugovora; <https://www.nacional.hr/863921-2/>

31 Šef firme kojoj je Škugor jeftino prodavao plin: <Sad nam je novi direktor u Inu dao još bolju cijenu>; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/sef-firme-kojoj-je-skugor-jeftino-prodavao-plin-sad-nam-je-novi-direktor-u-ini-dao-jos-bolju-cijenu/>

32 Direktno otkriva da su INA, HEP i PPD poslovali s firmom iz Luksemburga koja je kupovala plin od uhićenih u pljački INA-e; <https://direktno.hr/direkt/otkrivamo-koje-su-tri-velike-tvrtke-iz-hrvatske-poslovale-s-firmom-iz-luksemburga-koja-je-kupovala-plin-od-uhicenih-u-pljacki-ina-e-285905/>

33 Istražitelj zaima i kako je HEP kupovao plin: Nisu bili kod nas, nego je poslan pisani zahtjev...; <https://www.24sata.hr/news/istrazitelj-zaima-i-kako-je-hep-kupovao-plin-nisu-bili-kod-nas-nego-je-poslan-pisani-zah-tjev-866157>

Štoviše, plin iz Hrvatske nikad nije izašao.³⁴

Prema izračunima USKOK-a, plin koji je Škugor prodao u nešto više od godinu predstavlja više od polovice količine kojom je HEP napunio podzemno skladište.³⁵ HEP zato sada trpi gubitke, plasirajući skupi plin domaćim potrošačima po subvencioniranim cijenama. Usto nema odgovora ni zašto punjenje plina nije započelo mjesecima ranije, kada je prošao inicijalni šok uvjetovan ruskom agresijom na Ukrajinu, pa su se cijene u jednom trenutku spustile i ispod 100 EUR/MWh. Crpljenje zaliha dovršeno je tijekom ožujka, a HEP je tek početkom lipnja dobio zadatak pronaći povećane količine plina na tržištu³⁶. Nekoliko tjedana nakon izbijanja afere Vlada je napokon povukla odlučan potez, obvezavši Inu na povećanje proizvodnje od 10% (iz čega proizlazi da Ina kalkulira s dostupnim kapacitetima za proizvodnju), te prodaju svih proizvedenih količina HEP-u po fiksnoj cijeni od 50 EUR/MWh, u razdoblju od početka listopada 2022. do kraja ožujka 2023. godine (koliko je otprilike iznosila i cijena na tržištu krajem veljače). Zbog tog poteza Komisija joj je nedavno zaprijetila i tužbom.³⁷

Iako je još uvijek nejasno kako je Škugor realizirao svoju ideju, sa ili bez blagoslova uprave (makar prva varijanta zvuči realnije), ovime je još jednom aktualiziran organizacijski model u kojem Ina sve manje funkcionira kao samostalna kompanija, a sve više kao kakva periferna podružnica MOL-a³⁸. I u jednom i u drugom slučaju teško je proturječiti tvrdnji kako MOL zapravo nije zainteresiran za proizvodnju (i trgovinu) prirodnog plina, što je pak nemoguće objasniti komercijalnim razlozima (barem ne u 2022. godini). Istodobno se pojavila i informacija kako je sam Škugor predložio da se ionako mršav zakupljeni udio Ine u kapacitetima LNG terminala na Krku ustupi mađarskom MET-u (nekadašnji MOL Energy Trade), što onda opet potvrđuje da MOL nije zainteresiran za tržište plina u Hrvatskoj, ali i da je Škugor

34 Novi krak skandala: nadležna državna tvrtka nema pojma gdje je plin izvučen iz Ine, sumnja se da je spremljen u Okoli; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/novi-krak-skandala-nadlezna-drzavna-tvrtka-nema-pojma-gdje-je-plin-ukraden-iz-ine-sumnja-se-da-je-spremljen-u-okoli/>

35 Orban je nakon pljačke u Ini neokolonijalno ponizio Andreja Plenkovića; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/orban-je-nakon-pljacke-u-ini-neokolonijalno-ponizio-andreja-plenkovica/>

36 Dva važna pitanja na koja Vlada ne želi dati odgovor: od koga će HEP kupiti plin i po kojoj cijeni?; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/dva-vazna-pitanja-na-koja-vlada-ne-zeli-dati-odgovor-od-koga-ce-hep-kupiti-plin-i-po-kojoj-cijeni/>

37 Hrvatska na korak od tužbe Sudu EU, Europska komisija poslala službenu opomenu; <https://n1info.hr/vijesti/hrvatska-na-korak-od-tuzbe-sudu-eu-europska-komisija-poslala-službenu-opomenu/>

38 Apsurdni ugovori morali su dobiti zeleno svjetlo internih tijela i uprave!; <https://www.poslovnih.hr/hrvatska/apsurdni-ugovori-morali-su-dobiti-zeleno-svjetlo-internih-tijela-i-uprave-4351195>

bio puno bliži s upravom koja je zbog skandala na kraju morala otići³⁹ od ostalih „direktora trećeg ešalona“. Sve to u konačnici nudi još jedan argument u prilog tezi o političkoj trgovini koju su dogovorili Putin i Orban (izjave potonjega tijekom godinu dana ruske agresije na Ukrajinu ne ostavljaju mjesta sumnjama o nekoj vrsti dogovora) zbog koje su se MOL, a time onda i Ina, odrekli plina.

PPD: Širenje mreže utjecaja

Prvo plinarsko društvo (PPD) je od 2017. godine do studenoga prošle godine bilo ekskluzivni dobavljač Gazpromovog plina. Informaciju o prekidu isporuka Gazpromova plina Pavao Vujnovac, prvi čovjek kompanije, obznanio je sredinom siječnja 2023. godine⁴⁰, kada je postalo jasno da je, uvelike zahvaljujući povoljnim vremenskim prilikama, najgore već prošlo. Po kojoj cijeni je PPD nabavljao plin iz Rusije? Po kojoj cijeni ga je plasirao distributerima? Zašto nije sudjelovao u punjenju podzemnog skladišta Okoli? Zašto je naprasno prekinuta suradnja s Gazpromom iako prirodni plin, iz razumljivih razloga, nije predmet nikakvih sankcija Europske unije? Gdje PPD nabavlja plin, i po kojoj cijeni⁴¹? Puno je pitanja, a odgovora nigdje. U izvještaju za 2022. godinu iz te kompanije navode pak da su im prihodi od poslovanja 4,4 milijarde eura, što je rast od 56 posto u odnosu na prethodnu godinu, te da im na prodaju plina hrvatskim potrošačima otpada 30 posto ukupnog prihoda⁴².

Javnost istodobno može tek nagađati o prijedporima koje u proljeće 2023. godine izaziva nova⁴³ Metodologija za izračun cijene prirodnog plina u režiji Hrvatske energetske regulatorne agencije⁴⁴ (staru je pregazilo vrijeme, nastala je u vrijeme kada je Hrvatska više od dvije trećine svojih potreba zadovoljavala uvozom ruskoga plina čija je cijena minimalno oscilirala), protiv koje se žestoko pobunio upravo PPD. Tvrdio je da zastupa interes opskrbljivača plinom u javnoj usluzi jer

39 Mastermind pljačke plina osobno je predložio da Ina svoj dio zakupa LNG terminala da u podzakup MOL-u; <https://www.nacional.hr/mastermind-pljacke-plina-osobno-je-predlozio-da-ina-svoj-dio-zakupa-lng-terminala-da-u-podzakup-mol-u/>

40 Vujnovac: Od 1. studenog obustavljene su isporuke plina od Gazproma i mi ga više ne preuzimamo; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vujnovac-od-1-studenog-obustavljene-su-ispоруke-plina-od-gazproma-i-mi-ga-vise-ne-preuzimamo-foto-20230114>

41 Filipovićev savjetnik: Tko želi obeštećenje, neka pokaže ugovore o kupnji plina; <https://n1info.hr/vijesti/filipovicev-savjetnik-tko-zeli-obestecenje-neka-pokaze-ugovore-o-kupnji/>

42 Rast od čak 62 posto: ENNA Grupa u 2022. ostvarila 60,7 milijardi kuna prihoda <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/rast-od-cak-62-posto-enna-grupa-u-2022-ostvarila-60-7-milijardi-kuna-prihoda-15330662>

43 https://www.hera.hr/hr/docs/2023/savjetovanje-2023-04_05.pdf

44 Filipović: HEP-u će 900 milijuna eura biti dovoljno za neometano poslovanje, cijena plina se neće mijenjati od 1. travnja; <https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/filipovic-hep-u-ce-900-milijuna-eura-biti-dovoljno-za-neometano-poslovanje-cijena-plina-se-neece-mijenjati-od-1-travnja-149726>

im je ugroženo poslovanje, no iz izjava dužnosnika Ministarstva gospodarstva čini se da je eventualno ugroženo poslovanje jednog opskrblijača, GPZO-a, koji ima ugovor s PPD-om. Konačan rasplet ovog sukoba⁴⁵, u kojem je PPD povlačio i pitanje kaznene odgovornosti, još uvijek ne znamo. Nova formula maksimiziranja cijene je na snazi od 21. travnja, ali još nema uredbe o subvencijama za one koji zbog objektivnih okolnosti možda stvaraju gubitke prodajući plin ispod nabavne cijene. Savjetnik ministra gospodarstva Filipovića, Jurica Lovrinčević, najavio je da će tijekom dva mjeseca pratiti razvoj situacije i definirati način subvencioniranja, ali i naglasio da će uvjet za subvencije biti dokazivanje cijene po kojoj je plin stigao u Hrvatsku. Bude li doista tako, dovoljan dokaz neće biti npr. nepovoljan ugovor GPZO-a i PPD-a, već PPD-a i njegovog dobavljača. Zašto je to važno? Limitirana cijena plina je 41 EUR/MWh. Nova formula daje cijenu oko 50 EUR/MWh, jer je bazirana na ponuđenim cijenama za buduća razdoblja. Stara formula, temeljena na cijenama iz prethodne godine, daje pak cijenu od 106 EUR/MWh. Ako bi se subvencije davale samo na temelju npr. ugovora koji GPZO ima s PPD-om (a u njemu je osnovica definirana npr. po staroj formuli), neupitno je pravo na državne subvencije. Budu li pravila promijenjena, to neće biti dovoljno te će PPD morati dokazati da je plin koji isporučuje doista kupio prošle godine, za možda i 200 EUR/MWh, a ne sada, za 50 EUR/MWh.

Valja ovdje podsjetiti da je dosadašnji trošak subvencioniranih cijena Vlada prebacila na HEP, prikupljajući skupe političke poene koji su dokapitalizacijom te kompanije dijelom došli na naplatu s ukupnom cifrom od 900 milijuna eura⁴⁶. Uz sve, pitanje je i koliki je udio PPD-a na tržištu prirodnog plina te nije li možda riječ o opasnoj koncentraciji koja može zakomplicirati čak i odnose sa susjednim državama.⁴⁷

Liberalizacijom tržišta plina, a u nedostatku opipljive nacionalne strategije, PPD je potpisom ugovora s Gazpromom 2017. godine postao vrlo bitna karika energetske sigurnosti, preuzevši ključnu rolu opskrbe tržišta koju je ranije igrala Ina. Štoviše, partnerstvo PPD-a i Gazproma koincidira s gašenjem tvrtke Prirodni plin u vlasništvu Ine⁴⁸. U prigodnom je priopćenju tada istaknuto kako ugovor pokriva

45 Ortački kapitalizam u Hrvatskoj buja. Stigli su opakiji igrači, predatori od kojih nas Filipović neće obraniti <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/ortacki-kapitalizam-u-hrvatskoj-buja-stigli-su-opakiji-igraci-predatori-od-kojih-nas-filipovic-ence-obraniti/>

46 HEP si čuva gotovo milijardu eura, država mu je dala još toliko. Gdje će taj silni novac?; <https://www.telegram.hr/biznis-tech/hep-si-cuva-gotovo-milijardu-eura-drzava-mu-je-dala-jos-toliko-gdje-ce-taj-silni-novac/>

47 Slovenci ostali bez plina s LNG-a na Krku, kapacitete zakupio PPD; <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/slovenci-ostali-bez-plina-s-lng-a-na-krku-kapacitete-zakupio-ppd-15201397>

48 Prvo plinarsko društvo Pavla Vujnovca s ruskim Gazpromom zauzelo trećinu hrvatskog tržišta; <https://www.jutarnji.hr/globus/biznis/prvo-plinarsko-drustvo-pavla-vujnovca-s-ruskim-gazpromom-zauzelo-trecinu-hrvatskog-trzista-5130306>

količinu od milijardu kubika plina, a „hrvatskom tržištu pruža sigurnu i pouzdanu opskrbu plinom“⁴⁹. Time je ujedno i Gazprom nanovo stekao status ključnog dobavljača plina za Hrvatsku⁵⁰, i realizaciju projekta LNG terminala, privremeno učinio neizvjesnom (barem do financijske injekcije s potpisom Europske unije). Invazija na Ukrajinu je pokazala kako su isporuke prirodnog plina ključno oruđe u rukama Vladimira Putina u pokušaju destabilizacije Europske unije. Međutim, u jeku ruske agresije i dramatičnog rasta cijena ništa od toga nije bilo predmet rasprave, niti u Saboru, niti u medijima. Za razliku, recimo, od Njemačke, koja je preuzela imovinu Gazproma, otvarajući prostor izvanrednim mjerama poput upravljanja kritičnom infrastrukturom pod dirigentskom palicom države⁵¹. Da stvar bude još bolja, PPD je samo nekoliko godina ranije, u osvit potencijalne krize, umirivao javnost, razrađivao različite scenarije i razmatrao „angažman dodatnih tranzitnih i skladišnih kapaciteta“, kako opskrba plinom u Hrvatskoj ne bi došla u pitanje⁵².

Danas stvari izgledaju bitno drukčije. Dok HEP sada gomila gubitke, pretvarajući se preko noći u ključnog opskrbljivača plina za domaće tržište, PPD je na krilima ruskog plina bilježio dramatičan rast prihoda, a Pavao Vujnovac užurbano radio na diverzifikaciji svog poslovnog carstva. PPD je najprije kupio Petrokemiju 2018. godine (posljedica plodne suradnje s Inom), koja se u međuvremenu povukla sa burze (a državni Centar za restrukturiranje i prodaju na bizaran način propustio zatražiti naknadu od 333 milijuna kuna!⁵³). Zatim je lani dogovorena prodaja većinskog paketa u Petrokemiji turskom kupcu, Yıldırım Grupi, koji zahvaljujući izlasku iz burzovne kotacije kontrolu nad kutinskom kompanijom stječe bez obaveze davanja ponude za preuzimanje. No, u samom finišu, u proljeće ove godine, realizacija transakcije se zakomplicala u Ministarstvu gospodarstva (vođeni su razgovori oko

49 PPD: Ugovor s Gazpromom sigurniji od igranja na LNG; <https://lidermedia.hr/aktualno/ppd-ugovor-s-gazpromom-sigurniji-od-igranja-na-lng-34689>

50 NAKON NACIONALOVA OTKRICA O PREOTIMANJU POSLA HŽ CARGU: PPD potpisao ugovor s Rusima; <https://www.nacional.hr/nakon-nacionalova-otkrica-o-preotimanju-posla-hz-cargu-ppd-potpisao-ugovor-s-rusima/>

51 Njemačka vraća socijalizam na velika vrata: Bundestag je odobrio nacionalizaciju energetskog sektora, idu zapljene rafinerija, fiksiranje cijena i redukcije; <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/njemacka-vraca-socijalizam-na-velika-vrata-idu-zapljeni-rafinerija-fiksiranje-cijena-i-redukcije-bundestag-je-odobrio-nacionalizaciju-energetskog-sektora-1194729>

52 NOVA PLINSKA KRIZA PRIJETI EUROPI Susjedne zemlje već se pripremaju za veliku nestašicu, kod nas još nitko nije ni spomenuo opasnost koja je na pomolu; <https://www.jutarnji.hr/globus/politika/nova-plinska-kriza-prijeti-europi-susjedne-zemlje-vec-se-pripremaju-za-veliku-nestasicu-kod-nas-jos-nitko-nije-ni-spomenuo-opasnost-koja-je-na-pomolu-8918210>

53 N1 doznaje: Đerek diže kaznenu prijavu zbog 333 milijuna u slučaju Petrokemija; <https://n1info.hr/biznis/n1-doznaje-derek-dize-kaznenu-prijavu-zbog-333-milijuna-kuna-u-petrokemiji/>

uvjeta prijenosa Ugovora o dokapitalizaciji i restrukturiranju Petrokemije sklopljenog 2018. godine na Yildirim Grupu, uz poseban aneks), a kupci i prodavatelji su javno u medijima tvrdili da ih država koči. Na koncu je Vlada dala zeleno svjetlo⁵⁴, navodno se zaštitivši od eventualnih naknadnih potraživanja kupca, a izdavanje nove okolišne dozvole je uvjetovano izvršenjem preuzetih obveza ulaganja. Kada bi Petrokemija, čiji pogoni stoje još od ožujka 2022. godine, trebala u potpunosti proraditi, nije poznato. No zato je iz financijskog izvještaja Petrokemije dostupnog na servisu Fine poznato da se PPD osigurao – ako Petrokemija u 2023. ne kupi dogovorene količine plina, morat će mu platiti penale. Kompanija je do lani bila veliki potrošač ruskog plina koji svoj finalni proizvod (mineralna gnojiva) prodaje Agrokoru, nekoć u vlasništvu ruskih banaka⁵⁵. Danas je Fortenova (restrukturirani Agrokor) pod efektivnom kontrolom Vujnovca. a potkraj travnja je objavljeno da ide u prodaju⁵⁶.

Pavao Vujnovac - karika koja spaja

Mjesecima su prije toga trajala natezanja oko vlasničke strukture posrnulog diva Fortenove, kulminiravši sukobom dviju struja iz kojeg je kao pobjednik izašao upravo Pavao Vujnovac. Prvotni je plan podrazumijevao aktivnu rolu obveznih mirovinskih fondova, praćenu snažnim političkim pritiskom koji na kraju nije urodio plodom. Fondovi su odustali od rizične kupnje kojom su trebali preuzeti vlasnički udio koji formalno pripada ruskom Sberbanku, a premijer Plenković je, pozivajući na red mirovinske fondove koji su na Agrokoru već ranije izgubili na stotine milijuna kuna, još jednom podvukao upletenost državnih struktura u poslovanje Fortenove. Njegove verbalne bravure Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) pretočila je u vrlo konkretan pritisak na AZ obvezni mirovinski fond⁵⁷. Izokrenuvši logičke principe djelovanja, HANFA je najavila nadzor fonda zbog odustajanja, ili formalno „zbog načina donošenja odluke o ulaganju o Fortenova grupu“⁵⁸.

54 <https://vlada.gov.hr/vijesti/predstavljeno-rjesenje-za-petrokemiju-stvorene-pretpostavke-za-pokretanje-proizvodnje-uz-zadrzavanje-zaposlenika/38095>

55 Rusija preuzela kontrolu nad kičmom hrvatskog gospodarstva; <https://faktograf.hr/2018/07/19/rusija-gazprom-agrokor-ppd-petrokemija-gospodarstvo/>

56 Zašto je prodaja Fortenove golema stvar? “Ovo je poprilično dramatična vijest” <https://n1info.hr/biznis/zasto-je-prodaja-fortenove-golema-stvar-ovo-je-poprilicno-dramaticna-vijest/>

57 RUSKI RULET SE NASTAVLJA / Plenkovićev otvoreni, žestoki napad na Allianz: Premijer sve više djeluje kao neformalni član poslovnog diva u kaosu; <https://net.hr/danas/plenkovic-ev-otvoreni-zestoki-napad-na-allianz-premier-sve-vise-djeluje-kao-neformalni-clan-fortenove-8099662e-61ab-11ed-a34e-faf794b3ca84>

58 Mirovinski fondovi u Agrokoru su već izgubili stotine milijuna, a Plenković bi sada da ulažu u Fortenovu; <https://www.telegram.hr/biznis-tech/mirovinski-fondovi-u-agrokoru-su-vec-izgubili-stotine-milijuna-a-plenkovic-bi-sada-da-ulazu-u-fortenovu/>

Nakon odustajanja mirovinskih fondova, na putu prema preuzimanju kontrole nad Fortenovom Vujnovcu se najprije ispriječio mađarski Indotek, a potom i misteriozni šaik Saif Alketbi, otkupivši navodno vlasnički udio Sberbanka (kroz kupnju tvrtke SBK ART), no učinak te transakcije (i odgovarajuća prava na skupštini dioničara), sukladno smjernicama Europske unije, zamrznuo je nizozemski prizivni sud⁵⁹. Javno je izrečena i sumnja da je riječ je o grubom pokušaju kršenja sankcija u kojem su sudjelovali i hrvatski državljani Miodrag Borojević i Krešimir Filipović (vlasnik ruskog Velesstroja)⁶⁰. Potonji je domaćoj javnosti poznat i kao predsjednik nadzornog odbora Jadranke s Malog Lošinja, turističke tvrtke u čijem je hotelu po vrlo pristupačnoj cijeni ljetovao i bivši ministar financija Zdravko Marić⁶¹. Bilo kako bilo, suspenzijom vlasničkog udjela pod kontrolom Sberbanka uklonjena je i posljednja prepreka - sukladno društvenom ugovoru, ukoliko dvije uzastopne skupštine dioničara budu održane bez većine dioničara, već na idućoj odluke se donose sa 75% glasova svih nazočnih dioničara. S obzirom na to da Sberbank (sa 43% vlasničkog udjela) zbog sankcija ispada iz igre, 29% udjela kojim raspolaže Pavao Vujnovac pretvara se u 51% glasova na skupštini⁶². Potvrda toga stigla je početkom siječnja 2023. godine, kada je većinom od 77% prisutnih glasova produljen mandat samog Pavla Vujnovca u upravnom odboru kompanije, a promijenjena su i pravila glasanja pa sada, sve dok je Sberbankov udio zamrznut, odluke na Skupštini donosi 60% prisutnih suvlasnika⁶³. Sljedeći korak će, najavio je tada Fabris Peruško, biti „čišćenje vlasničke strukture“⁶⁴. Vujnovac pritom, iako Peruško to drukčije formulira, figurira kao gazda. Uprava Fortenove koju vodi tandem Peruško-Vujnovac može po tim novim pravilima samostalno realizirati i nove akvizicije ili prodaju imovine do

59 'Šaik' nema prava u Fortenovi, Vujnovcu otvoren put; <https://www.poslovni.hr/kompanije/seik-nema-prava-u-fortenovi-vujnovcu-otvoren-put-4369662>

60 Dvojica Hrvata stoje iza operacije šaik-Fortenova: idu pod sankcije, blokirat će im imovinu! Sve je više čvrstih dokaza da su grubo prekršene mjere nametnute Rusiji; <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/dvojica-hrvata-stoje-iza-operacije-seik-fortenova-idu-pod-sankcije-blokirat-ce-im-imovinu-sve-je-vise-cvrstih-dokaza-da-su-grubo-preksene-mjere-nametnute-rusiji-1238453>

61 Pojavila se zanimljiva teza: 'Iza transakcije s Fortenovom zapravo stoje ovi hrvatski biznismeni povezani s Rusima'; <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/pojavila-je-zanimljiva-teza-iza-transakcije-s-fortenovom-u-bitu-stoje-ovi-hrvatski-biznismeni-povezani-s-rusima/>

62 N1 doznaje: Prodali Rusi Fortenovu ili ne, Vujnovac ne može izgubiti; <https://n1info.hr/biznis/n1-doznaje-prodali-rusi-fortenovu-ili-ne-vujnovac-ne-moze-izgubiti/>

63 Na skupštini Fortenove velikom većinom izglasane sve odluke, ali i odabrani ljudi koji će je voditi idućih šest godina; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/skupstina-fortenova-grupe-vlasnici-velikom-vecinom-prisutnih-dionicara-podrzali-sve-predložene-odluke-20230112>

64 Fabris Peruško: Do ljeta planiramo očistiti vlasničku strukturu; <https://n1info.hr/biznis/pratite-razgovor-s-fabrisom-peruskom/>

maksimalno 500 milijuna eura, te refinancirati postojeća zaduženja⁶⁵, a 26. travnja je prašinu digla službena objava da je pokrenuta velika operacija: hitna potraga za kupcima koji neće biti povezani sa sankcijama. Formalno, radi se o ispitivanju interesa potencijalnih investitora za kupnju udjela u Fortenova Group MidCo (nizozemskoj kompaniji koja je vlasnica Fortenova grupe, a iznad koje je zaklada Fortenova Group STAK Stichting gdje ruski suvlasnici SBK ART i VTB i dalje drže 50 posto), a sve to uoči skupog procesa refinanciranja obveznice teške više od milijarde eura. Jasno je da će se odluka o cijeni po kojoj se prodaje Fortenova donijeti po novim pravilima na skupštini, što praktički znači da je to u rukama Vujnovca. Zanimljiv moment jer se on, naravno, može pojaviti i s druge strane - kao samostalni kupac ili udružen s novim kupcima. Uprava je, inače, ujedno objavila kako će refinanciranje obveznice kratkoročno najvjerojatnije biti riješeno kroz produženje postojeće obveznice do, najdulje, kraja 2024. godine (uz uvjete slične sadašnjima, ali i uz značajan dodatan jednokratni trošak). To je dakle i najdulji rok u kojem realno treba provesti promjenu strukture vlasništva kako bi si zadužena grupa popravila međunarodnu reputaciju i osigurala održivo refinanciranje obveza, drugim riječima – opstala. Priklupljanje iskaza interesa traje, a okončanje procesa ne očekuje se prije kraja rujna 2023. godine.

Uz bok Vujnovcu, u upravnom odboru sjedi i Barbara Dorić, koja je strelovitu karijeru započela u Agenciji za ugljikovodike u vrijeme ministra Ivana Vrdoljaka, još jednog prijatelja Pavla Vujnovca⁶⁶. Javnosti je poznata kao nekadašnja članica Uprave Ine, smijenjena zbog afere Škugor, no samo nekoliko mjeseci kasnije, Dorić će osvanuti u Fortenovi⁶⁷. S njima će u Upravnom odboru i dalje biti Damir Spudić, član uprave tvrtke Energia Naturalis čiji je vlasnik - Pavao Vujnovac. Kako se navodi na web stranicama, riječ je o jednoj od najbrže rastućih kompanija u regiji koja pokriva prilično širok spektar djelatnosti. Toliko je razgranata ta mreža interesa da ju je nemoguće držati unutar hrvatskih granica te se proširila na barem nekolicinu tvrtki registriranih na Malti. A ondje su te tvrtke, ako je vjerovati Vujnovcu, nevjerojatnim spletom okolnosti nabasale na - Škugora. Istog onog Damira Škugora koji je uhićen zbog malverzacija s plinom, istom onom sirovinom koja Inu, čini se, ne zanima, a osigurala je strelovit rast jednog drugog poslovnog carstva izniklog iz inicijalne suradnje s Gazpromom. Priča ide ovako: Tri D Rada, tvrtka u vlasništvu Rade Škugor (majke Damira Škugora), bez ijednog zaposlenog i bez prometa, otkupila

65 Na skupštini Fortenove velikom većinom izglasane sve odluke, ali i odabrani ljudi koji će je voditi idućih šest godina; <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/skupstina-fortenova-grupe-vlasnici-velikom-vecinom-prisutnih-dionicara-podrzali-sve-predlozene-odluke-20230112>

66 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/vlasnik-ppd-a-za-nedjeljni-nije-istina-da-je-za-moj-uspjeh-zasluzan-moj-prijatelj-vrdoljak-591352>

67 <https://n1info.hr/vijesti/n1-otkriva-clanica-uprave-ine-smijenjena-nakon-afere-zbrinuta-u-fortenova-grupi/>

je za 1,6 milijuna eura potraživanja prema Dalekovodu, nominalno vrijedna 150 milijuna kuna. Platila ih je tek nakon što ih je za 3,1 milijun eura preprodala malteškoj kompaniji Construction Line⁶⁸. Činjenica da je tvrtka Tri D Rada tako u jednoj operaciji zaradila 1,3 milijuna eura, a nakon toga ugašena i izbrisana iz Sudskog registra, sasvim dovoljno govori sama za sebe, no to se valja i podrazumijeva. Puno važnija je činjenica kako je vlasnik tvrtke s Malte Josip Jurčević, nekadašnji drugi čovjek Sigurnosno obavještajne agencije (SOA), prijatelj Milijana Brkića (zahvaljujući kojem je svojedobno PPD dao pozajmicu vladajućoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici) i poslovni partner - Pavla Vujnovca. Obojica sjede u nadzornom odboru Dalekovoda, a Construction Line je sredstva za otkup potraživanja pribavio od Erdal Tradinga, još jedne malteške tvrtke čiji je vlasnik opet - Pavao Vujnovac. Kao svojevrsan kuriozitet valja spomenuti da je potraživanja prema Dalekovodu prodala tvrtka Erop Consulting, kojoj je u ovoj analizi također već spomenuti Miodrag Borojević svojedobno prosljedio nominalno posuđenih 22 milijuna kuna⁶⁹.

Istodobno, Fortenova se, pod čvrstom kontrolom Vujnovca, ubrzano rješavala svojih nekretninskih bisera. Formalni razlog je „jačanje tržišne i financijske pozicije“, ali je pritom zanimljivo da kupac dolazi iz kruga ljudi bliskih upravo Vujnovcu. Riječ je o Anti Bračiću, poduzetniku iza kojeg se Sloveniji povlače brojni repovi⁷⁰, a kojeg u Hrvatskoj s Vujnovcem vežu lukrativni poslovi na tržištu nekretnina⁷¹. U Fortenovi, naravno, u tome ne vide nikakav problem (a kamoli ogroman sukob interesa)⁷², premda neke procjene tržišne vrijednosti ukazuju na mogućnost da je dotična nekretnina prodana debelo ispod cijene⁷³.

68 Telegram ekskluzivno otkriva: mama Damira Škugora zaradila 9,4 milijuna kuna na transakciji sa šefovima PPD-a; <https://www.telegram.hr/velike-price/telegram-ekskluzivno-otkriva-mama-damira-skugora-zaradila-94-milijuna-kuna-na-transakciji-sa-sefovima-ppd-a/>

69 Borojević je dobio 26,5 milijuna kuna pozajmica od Filipovićeve oca i brata a kroz račune provukao 125 mil. Kn; <https://www.nacional.hr/borojevic-je-dobio-265-milijuna-kuna-pozajmica-od-filipoviceva-oca-i-brata-a-kroz-racune-provukao-125-mil-kn/>

70 Udbovski kapital se vraća: Ante Bračić, tesni prijatelj agenta globoke države Dragana Isajlovića, kupil za 20 milijonov evrov Mercatorjevih nepremičnin!; <https://nova24tv.si/slovenija/politika/udbovski-kapital-se-vraca-ante-bracic-tesni-prijatelj-agenta-globoke-drzave-dragana-isajlovica-kupil-za-20-milijonov-evrov-mercatorjevih-nepremicnin/>

71 Golemi hotel u Postirama grade kraljevi ruskog plina i rukometnog biznisa, s bivšim šefom SOA-e; <https://www.morski.hr/golemi-hotel-u-postirama-grade-kraljevi-ruskog-plina-i-rukometnog-biznisa-s-bivsim-sefom-soa-e/>

72 Komentar Đurđice Klancir: Što su nam sve prešutjeli u slučaju Super Konzum?; <https://n1info.hr/vijesti/komentar-durdice-klancir-sto-su-nam-sve-presutjeli-u-slucaju-super-konzum/>

73 N1 otkriva: Super Konzum Radnička Vujnovčev partner kupio ispod tržišne cijene; <https://n1info.hr/vijesti/n1-otkriva-super-konzum-radnicka-vujnovcev-partner-kupio-ispod-trzisne-cijene/>

Mogućnost da je cijela priča tek splet fascinantne slučajnosti naprosto je nevjerovatna, a sumnje kako je riječ o klasičnom korupcijskom mehanizmu u kojem profit figurira kao svojevrsni kickback (honorar za uslugu) itekako opravdane⁷⁴. Baš kao i činjenica da je Josip Šurjak, jedan od suvlasnika OMS upravljanja iz afere Škugor, kumski povezan s Krunoslavom Katičićem, glavnim tajnikom HDZ-a. Tek treba rasvijetliti odnos Damira Škugora i bivšeg ministra Tomislava Ćorića, aktualnog ministra gospodarstva Davora Filipovića⁷⁵ (koji je za svog savjetnika odabrao Juricu Lovrinčevića, nekadašnjeg predsjednika uprave Pevexa⁷⁶, u kojem je Vujnovac najveći dioničar), a na kraju i premijera Andreja Plenkovića⁷⁷.

Sve skupa, naravno, puno govori o kolopletu interesa koji prožimaju strateški iznimno bitno tržište energenata. Pavao Vujnovac je tu nedvojbeno bitna karika, a njegov streloviti uspon izravna je posljedica ugovora s Gazpromom, nakon čega je uslijedilo i munjevito širenje njegova poslovnog carstva, puno dalje i puno dublje od tržišta prirodnog plina koje je u jeku krize na životu održavao HEP, hraneći tržište skupom sirovinom i trošeći kapital (u vlasništvu poreznih obveznika) stečen temeljem gotovo monopolističke pozicije na tržištu električne energije. I dok HEP akumulira gubitke, Energia Naturalis, sustav koji kontrolira Vujnovac, a obuhvaća podulji popis pravnih subjekata u Republici Hrvatskoj (uključujući i PPD), nezadrživo se širi, bilo da je riječ o prihodima, ili pak utjecaju u javnosti. S podužom listom sponzorstava i projekata u brojnim domaćim medijima, Vujnovac sve učestalije i snažnije utječe na javno mnijenje, pa tako odjednom i nezgodne teme - nestaju. Upravo to se dogodilo s tekstovima u kojima se problematiziraju prisne poslovne veze s obavještajnom zajednicom, nudeći eklatantan primjer (samo)cenzure⁷⁸ koja neodoljivo podsjeća na neka prošla vremena, kada se isključivo afirmativno pisalo o Ivici Todoriću i njegovu poslovnom carstvu⁷⁹ koje je zanimljivom koincidencijom sada praktički pod kontrolom - Pavla Vujnovca.

-
- 74 “Sjetimo se Marića, Paladine... Ti ljudi očigledno čitaju iz istog udžbenika”; <https://n1info.hr/video/newsroom/sjetimo-se-marica-paladine-ti-ljudi-ocigledno-citaju-iz-istog-udžbenika-2/>
- 75 Filipović je lagao da Škugora jedva poznaje? Izvor: ‘USKOK ga je tajno prisluškivao, razgovarali su više puta’; <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/filipovic-je-lagao-da-skugora-jedva-poznaje-izvor-uskok-ga-je-tajno-prisluškivao-razgovarali-su-vise-puta-1221988>
- 76 Tajna mreža ortaka iz pljačke plina vodi ravno do uznemirenog ministra Davora Filipovića; <https://www.nacional.hr/tajna-mreza-ortaka-iz-pljacke-plina-vodi-ravno-do-uznemirenog-ministra-davora-filipovica>
- 77 NACIONAL JE PRVI OBJAVIO DA ŠKUGOR NIJE NEPOZNAT DRŽAVNOM VRHU Izgleda da se premijer Plenković i Damir Škugor iz Ine ipak poznaju. Evo ih na fotki, u zagrljaju; <https://www.nacional.hr/izgleda-da-se-premijer-plenkovic-i-damir-skugor-iz-ine-ipak-poznaju-evo-ih-na-fotki-u-zagrljaju/>
- 78 Gdje nestaju tekstovi o SOA-i partnerima šefa PPD-a; <https://www.portalnovosti.com/gdje-nestaju-tekstovi-o-soa-i-partnerima-sefa-ppd-a>
- 79 HND: ‘Nastavljaju se prijetnje slobodi novinarskog rada, ‘nestaju’ objavljeni tekstovi u medijima’; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hnd-nastavljaju-se-prijetnje-slobodi-novinarskog-rada-nestaju-objavljeni-tekstovi-u-medijima-15222048>

**SRBIJA:
DOBROVOLJNI
TALAC I PROKSI
RUSKE
FEDERACIJE
NA ZAPADNOM
BALKANU**

Turisti koji dođu u glavni grad Srbije, Beograd, nemalo će se iznenaditi kada u centru grada vide da se kao suveniri prodaju majice sa likom ruskog predsednika Vladimira Putina, dok se slovo “Z”, ruski nacionalistički simbol agresije na Ukrajinu, može videti na fasadama širom grada. U januaru 2023. godine su se na zidovima pojavili i amblemi ruske privatne paravojne grupe Wagner, bliske Kremlju. Na Google mapama, kada na srpskom jeziku ukucate ključne reči “Mural Vladimira Putina” pojavice se precizna lokacija koja se vodi kao “istorijska znamenitost” u širem centru grada (Ulica kralja Milutina). Reč je o fasadi zgrade na kojoj je 2022. godine iscrtan mural Vladimiru Putinu, neposredno nakon početka ruske agresije na Ukrajinu.

Maligni ruski uticaj u Srbiji prisutan je već decenijama, uz blagoslov ne samo predsednika države Aleksandra Vučića već i prethodnih vlasti nacionaliste Vojislava Koštunice i navodno proevropskog Borisa Tadića, koji su ruskoj državnoj kompaniji Gazpromnjeft prodali Naftnu industriju Srbije (NIS) i tako zemlju učinili dobrovoljno energetski ovisnom o Rusiji. Od tog momenta NIS je, prema navodima domaćih i stranih kredibilnih obaveštajnih izvora koji su zahtevali anonimnost, postao i svojevrsna ekspozitura ruskih tajnih službi, kao i glavni centar iz kojeg se finansiraju ruske operacije na Zapadnom Balkanu. Prema navodima tih izvora, Srbija je već godinama glavni ruski “proksi” na Balkanu. Glavni cilj ruskog prisustva na Balkanu je opstrukcija i direktno suprostavljanje širenju NATO-a i EU-a.

Intenzivna infiltracija Rusije u najosetljivije delove Balkana započela je nakon aneksije Krima i uvođenja zapadnih sankcija Rusiji, da bi vrhunac dosegla nakon agresije na Ukrajinu. U Srbiji je pred sam dolazak Vučićeve Srpske napredne stranke na vlast, u aprilu 2012. godine, osnovan srpsko-ruski humanitarni centar u Nišu koga su od tada pratile kontroverze, među kojima i sumnja da je reč o ruskoj obaveštajnoj, pa i vojnoj bazi. Predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji Sonja Biserko o tome kaže: “S obzirom da je na osetljivoj lokaciji nadomak NATO baze na Kosovu, Zapad prati sva dešavanja u vezi sa Centrom. Ruskom zahtevu da mu se dodeli diplomatski status nije udovoljeno upravo zbog reakcija Zapada. Predsednik Vučić i tu balansira tvrdeći da brine o interesima Srbije i da će javnost biti obaveštena kada bude bilo promena po ovom srpsko-ruskom pitanju.”⁸⁰

Aleksandar Vučić često ima običaj da kaže da vlada u Srbiji ne treba da bude ni prorуска ni prozapadna, nego “prosrpska”. Od dolaska na vlast 2012. godine, što je tada podržao i Zapad, Vučić neprestano pokušava da “sedi na četiri stolice” i da istovremeno balansira održavajući dobre odnose i sa Vašingtonom i Briselom, ali i sa Moskvom i Pekingom. Sa Zapadom dobre odnose održava pre svega zbog investicija, povoljnih kredita i donacija, sa Pekingom zbog investicija koje su veoma sumnjive kada je transparentnost u pitanju, a sa Moskvom zbog povoljnih energetskih aranžmana, mita o “rusko-srpskom vekovnom prijateljstvu”, kao i zbog toga

što Rusija i Kina neće podržati nezavisnost Kosova u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija.

U međuvremenu, u proteklih 11 godina Vučić je gotovo u potpunosti uništio demokratiju u Srbiji i razorio glavne opozicione partije, pre svega Demokratsku stranku. Reč je o stranci zahvaljujući kojoj je srušen režim Slobodana Miloševića 2000. godine i čiji je lider i premijer Srbije Zoran Đinđić ubijen u atentatu 2003. godine. Vučić je iskoristio politiku Zapada, pre svega bivše nemačke kancelarke Angele Merkel, koja se sastojala u tome da se podrži “stabilokratija”, odnosno da se obezbedi stabilnost u regionu pre svega, bez obzira na razaranje institucija u tim državama.

Paralelno sa smeškom i obećanjima koja uvek nudi zapadnim političarima, Vučić je Srbiju u doslovnom smislu te reči natopio putinofilijom. U više istraživanja javnog mnjenja, Putin je već godinama bez premca među građanima Srbije najpopularniji strani političar.⁸¹ Prorežimski mediji, naročito tabloidi i komercijalne televizije sa nacionalnom frekvencijom, već godinama šire veoma otvorenu proruskog propagandu. U Srbiji posluje ruski medij Sputnik, a usred agresije Rusije na Ukrajinu sa radom je krajem 2022. godine počeo i RT (Russia Today). “To je rezultat sistemskog rada Ruske Federacije poslednjih godina, koji je i sada prisutan na Balkanu. Rusija iskorišćava nerešene probleme u regionu, koristi korupciju, kupuje medije, ucenjuje energentima, raspolaže kompromatima protiv lokalnih političara i koristi i druge metode”⁸², ocenjuje ukrajinski ambasador u Srbiji Volodimir Tolkač. Biserko ukazuje da je osnovna poveznica sa Rusijom otpor liberalnim vrednostima, uključujući i ideologiju ljudskih prava. “Glavni kritičari ideologije ljudskih prava su Ruska pravoslavna crkva, a u Srbiji Srpska pravoslavna crkva.”⁸³, navodi šefica Helsinškog odbora u Srbiji.

Zvanični Beograd ni krajem marta 2023. godine još uvek nije uveo sankcije Rusiji, a predsednik Srbije Aleksandar Vučić očigledno procenjuje da još ima manevarskog prostora da odgađa tu odluku, iako se taj prostor smanjuje iz dana u dan. Biserko naglašava: “Bezbednosni i ekonomski interesi Srbije su vezani za Zapad. Srbija je već okružena EU i NATO zemljama i ostala je usamljeno ostrvo očekujući promenu geostrateških odnosa koji bi omogućili realizaciju njenih aspiracija, kao i vodeću ulogu u regionu. Ukoliko Srbija ne zauzme jasan stav u odnosu na Rusiju trpeće ozbiljne posledice, što će se odraziti i na njen ekonomski opstanak, na direktne strane investicije i, generalno, na ekonomski napredak.”⁸⁴

81 <https://www.slobodnaevropa.org/a/31923153.html>

82 <https://autonomija.info/volodimir-tolkac-ruski-svet-i-mein-kampf-su-knjige-sa-iste-police/>

83 <https://autonomija.info/sonja-biserko-rusija-u-srbiji/>

84 <https://autonomija.info/sonja-biserko-rusija-u-srbiji/>

Srbijagas: “Gatekeeper” ruskog uticaja na Balkanu

Javno preduzeće Srbijagas osnovala je Vlada Srbije i upisano je u registar privrednih subjekata Agencije za privredne registre 1. januara 2005. godine. Pretežna delatnost ovog pravnog lica je trgovina gasovitim gorivima preko gasovodne mreže. Srbijagas obavlja delatnost od javnog značaja i opšteg interesa države, što ga obavezuje na:

- Sigurno snabdevanje tržišta prirodnim gasom;
- Razvoj mogućnosti za uspostavljanje novih pravaca i izvora snabdevanja kroz povezivanje sa transportnim sistemima sa zemljama u okruženju;
- Razvoj principa racionalne i energetske efikasne primene prirodnog gasa uz poštovanje zaštite životne sredine i principa održivog razvoja⁸⁵.

Prve dve obaveze Srbijagasa su posebno bile u fokusu javnosti nakon početka invazije Rusije na Ukrajinu 24. februara 2022. godine jer je Srbija skoro u potpunosti zavisna od ruskog gasa. Da se ova zavisnost ne odražava samo na energetske sektor pokazuje i činjenica da Srbija i nakon više od godinu dana od početka rata u Ukrajini nije uvela sankcije Rusiji. Time je postala jedina zemlja u Evropi, pored Belorusije, koja to nije učinila. Zauzvrat, računa na političku podršku u vezi sa pregovorima o Kosovu.

Srbija je početkom 2022. godine plaćala 270 dolara za 1000 metara kubnih gasa, dok se cena gasa na evropskim berzama tada kretala i do više od 900 dolara. Upravo u toku 2022. godine su se vodili pregovori o novom aranžmanu koji je omogućio da Rusija nastavi nesmetano snabdevanje Srbije gasom i to po ceni koja će se određivati prema formuli kao i u prethodnom aranžmanu (koristi se tzv. naftna formula). „Naftna formula znači da se prati cena nafte i da se u trenutnom preseku, kad se određuje cena gasa, uzima cena od pre devet meseci. To je ono što je u suštini dobro da se menja i nema velikih fluktuacija“, objasnila je urednica portala Energija Balkana Jelica Putniković gostujući u Dnevniku RTS-a.⁸⁶ Nova ugovorena cena se odnosila na isporuku od 2,2 milijarde kubika godišnje^{87 88}. Prethodni aranžman, desetogodišnji ugovor sa ruskim distributerom Gaspromom istekao je krajem 2021. godine.

Novi aranžman po svemu sudeći nije uticao samo na energetske sektor već i na političke poruke koje su se jasno mogle čuti sa obe strane. Verovatno najistaknutija ličnost sa ruske strane u Srbiji, ambasador Aleksandar Bocan-Harčenko, bio je prilično aktivan i zapažen u svojim aktivnostima. Njega je 2022. godine Vladimir Putin odlikovao ordenom Aleksandra Nevskog „za velike zasluge u realizaciji spoljnotpolitičkog kursa Ruske Federacije i višegodišnju savesnu diplomatsku službu

85 <https://www.srbijagas.com/wp-content/uploads/2022/12/Informator-decembar-2022.pdf>

86 <https://energijabalkana.net/cena-gasa-racunace-se-po-naftnoj-formuli-sta-to-tacno-znaci/>

87 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-rusija-nafta-gas-kosovo/31752136.html>

88 <https://beta.rs/ekonomija/ekonomija-srbija/164652-srbija-dogovorila-novi-gasni-aranzman-sa-rusijom-fotovideo>

– izvanrednog i ovlašćenog ambasadora Rusije u Republici Srbiji“⁸⁹. Bocan-Harčenko koristio je svaku priliku da naglasi da je Rusija zahvalna Srbiji na njenom “principijelnom stavu o distanciranju” od sankcija protiv Rusije koje su uvele Sjedinjene Američke Države (SAD) i zapadne zemlje, naglašavajući da bi revizija ovog stava bila razočaravajuća, s obzirom na „prijateljske odnose“ između Rusije i Srbije „zasnovane na poverenju“. Takođe, Bocan-Harčenko je isticao da je stav Rusije po pitanju Kosova principijelan i dosledan, te da se Rusija zalaže za „postizanje trajnog i prihvatljivog rešenja između Beograda i Prištine, u okviru međunarodnopravnih koordinata, na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN“.⁹⁰

Sa srpske strane se, kao što se moglo i očekivati, u prvoj polovini 2022. godine svojim izjavama posebno isticao Ivica Dačić, tadašnji predsednik Skupštine Srbije i prošlogodišnji kandidat koalicije oko Socijalističke partije Srbije (SPS) za premijera na izborima u aprilu mesecu. Dačić je isticao da uvođenje sankcija Rusiji ne bi štetilo Moskvi nego samim srpskim interesima. Navodio je da Rusija pomaže u zaštiti državnih i nacionalnih interesa Srbije i da je jedina zemlja koja će staviti veto na priznanje Kosova u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. Međutim, nakon izbora i formiranja nove Vlade u kojoj je Ivica Dačić izabran za ministra spoljnih poslova, može se primetiti da je narativ i istupanje po ovim pitanjima prilično ublaženo. Tako je krajem marta 2023. godine rekao da je Srbija „ostavila otvorenu mogućnost da odluka o uvođenju sankcija Rusiji zbog napada na Ukrajinu bude promenjena, ako srpska privreda i građani počnu da trpe nepopravljivu štetu“.⁹¹

Druga veoma značajna politička figura je dugogodišnji (od 2008.) generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović. Ovaj visoki funkcioner SPS-a izjavio je da Rusija predstavlja prijateljsku zemlju i da će Srbija nastaviti da podržava Rusiju, uključujući i političku podršku. SPS, koja je deo vladajuće koalicije u Srbiji i partner predsednika Aleksandra Vučića, smatra se za prorusku partiju još od vremena njenog prvog lidera Slobodana Miloševića. Bajatović je odmah nakon početka ruske invazije na Ukrajinu objavio da organizuje prikupljanje novca iz ličnih sredstava za decu u Donbasu sa svojim saradnicima i ruskom ambasadam u Beogradu, i u toku prošle godine je slao političke poruke u podršci Rusiji.⁹²

89 <https://n1info.rs/vesti/putin-odlikovao-izvanrednog-ambasadora-aleksandra-bocan-harcenka/>

90 <https://www.danas.rs/vesti/politika/harcenko-uvodjenje-sankcija-bi-nas-razocaralo-nema-trgovine-kosovo-za-donbas/>

91 <https://www.danas.rs/vesti/politika/dacic-odluka-o-sankcijama-rusiji-moguca-ako-trpe-privreda-i-gradjani/>

92 <https://www.slobodnaevropa.org/a/socijalisticka-partija-srbije-rusija-dacic-putin-ukrajina/31732549.html>

Vlada Srbije raspisala je konkurs za direktora JP Srbijagas još u novembru 2021. godine, tek je u februaru 2022. godine imenovala članove komisije, ali ona do zaključenja ove analize nije donela odluku po raspisanom konkursu. Bajatović obavlja tri direktorske funkcije i jedan je od funkcionera sa najvećim primanjima u Srbiji. On je direktor Srbijagasa, Gastransa i South Stream Serbia AG, a u poslednjem od njih ne prima nikakvu naknadu. On takođe obavlja funkciju predsednika Nadzornog odbora SOGAZ-a i Jugorosgasa i zarađuje kao član nadzornog odbora podzemnog skladišta gasa u Banatskom Dvoru. Bajatović, takođe, ima funkciju poslanika u Skupštini Srbije.⁹³

Činjenica je da Srbija u toku 2022. godine i u prvim mesecima 2023. godine nije imala problema sa snabdevanjem gasom i da je vlast donosila odluke koje su išle u prilog zaštite potrošača. Vlada Srbije je 3. marta 2022. godine usvojila Uredbu o privremenoj meri ograničavanja cene gasa. Ova uredba je imala za cilj da otkloni posledice skoka cene prirodnog gasa u Evropi, prouzrokovanog globalnim poremećajem na tržištu, i da obezbedi normalno snabdevanje svih potrošača ovim energentom. Uredba je osigurala pravo na nadoknadu razlike u ceni gasa subjektima koji obavljaju delatnost snabdevanja tim prirodnim energentom.

Prema podacima Agencije za energetiku, Srbija proizvodi oko 13 odsto svojih potreba za prirodnim gasom, dok preostalih 87 odsto uvozi iz Rusije.⁹⁴ Uz odobrenje te agencije, cena prirodnog gasa za javno snabdevanje porasla je za 11 odsto tek od 1. januara 2023. godine i ovo povećanje se odnosilo na tarifu “energent”, dok su tarife “kapacitet” i “naknada po mestu isporuke” ostale na istom nivou. Prosečna cena prirodnog gasa za potrošače u grupi “mala potrošnja” bez poreza i taksi iznosi 4,08 dinara po kWh, a sa porezima i taksama 4,50 dinara⁹⁵ po kWh.⁹⁶

Bivša ministarka rudarstva i energetike Srbije Zorana Mihajlović, o kojoj su mediji pisali da je prozapadno orijentisana⁹⁷, rekla je početkom 2022. godine na okruglom stolu u Pragu da je Srbija pokrenula proces diverzifikacije gasnog sektora kako bi bila energetska sigurnija. Ona je istakla da je izgradnja interkonekcije sa Bugarskom važna za diverzifikaciju ruta i snabdevača gasa. Mihajlović je tada naglasila i da je Srbija napravila korake ka energetske nezavisnosti kroz donošenje novog zakonodavnog okvira i korišćenje obnovljivih izvora energije.⁹⁸ U istom periodu, Zorana Mihajlović razgovarala je i sa odlazećim ambasadorom SAD Entonijem

93 http://www.parlament.gov.rs/DU%C5%A0AN_BAJATOVI%C4%86.247.891.html

94 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-ogranicenje-cena-gasa/31734603.html>

95 Zvanični srednji kurs krajem marta je bio 117,3375 dinara za 1 evro

96 <https://nova.rs/vesti/biznis/srbijagas-objavio-nove-cene-evo-koliko-ce-potrosaci-placati-gas-od-januara/>

97 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/apsolutno-je-nebitno-da-li-je-neko-prozapadno-orijentisan-kako-ekonomisti-gledaju-na-gubitak-resora-zorane-mihajlovic/>

98 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-gas-rusija/31774134.html>

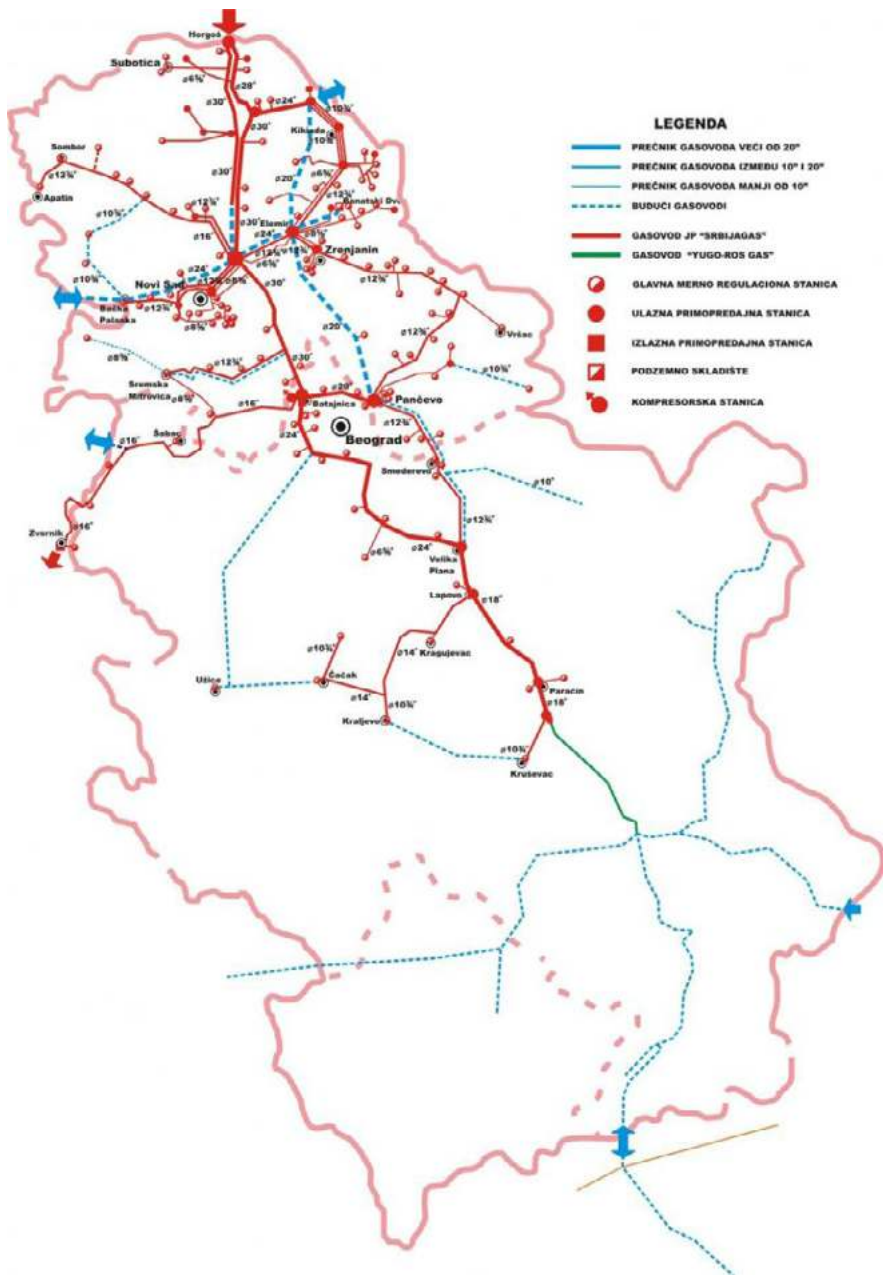
Godfrijem u Beogradu o diverzifikaciji gasa i saradnji u jačanju energetske bezbednosti. Ona je tada naglasila važnost investicija u energetici i rudarstvu i uloge SAD-a u izgradnji putnog Moravskog koridora, ali i da se razmatra mogućnost uvoza gasa iz SAD-a, iako to još uvek nije realizovano s obzirom na to da bi se taj gas morao transportovati tankerima i skuplji je od onog koji se doprema plinovodima.⁹⁹ U istom periodu stigle su pohvale iz Energetske zajednice da je Srbija ostvarila napredak u energetske reformama, ističući projekat gasne interkonekcije Srbija-Bugarska koji je finansirala EU i koji doprinosi regionalnom povezivanju i diverzifikaciji snabdevanja prirodnim gasom (mogućnost povezivanja sa izvorima gasa iz Azerbejdžana i Kaspijskog regiona, kao i sa LNG terminalom u Grčkoj). Ovaj projekat vredi 85,5 miliona evra.¹⁰⁰ U istom pravcu diverzifikacije izvora snabdevanja nastavila je i nova ministarka rudarstva i energetike Dubravka Đedović koja je u januaru 2023. godine razgovarala sa generalnim direktorom Srbijagasa Dušanom Bajatovićem o toku radova na izgradnji gasne interkonekcije Srbija-Bugarska, gasovodu Niš-Batajnica i gasnoj interkonekciji sa Severnom Makedonijom. Ona je tada istakla da je preduzet niz važnih koraka kako bi izgradnja gasne interkonekcije sa Bugarskom tekla kako je planirano i navela da je to projekat od posebnog značaja za Srbiju. Bajatović je obavestio ministarku da je planiran obilazak radova na bugarskoj strani gasovoda “kako bi se uverili da dinamika radova u toj zemlji prati predviđene rokove”. Na sastanku je razmatrana i realizacija projekta izgradnje gasovoda Niš-Batajnica jer on predstavlja narednu fazu gasne interkonekcije sa Bugarskom, a razgovarali su i o narednim fazama projekta interkonekcije sa Severnom Makedonijom.¹⁰¹ Bajatović je rekao da Srbijagas ima zadatak da ubrza gasifikaciju zemlje kako bi se što više građana i privrednih subjekata priključilo na gas te da će radovi na gasovodu do Bugarske biti završeni pre početka sledeće grejne sezone. Naveo je da će Srbija imati interkonektor do Baumgardena u Austriji i do terminala Revitouzo u Bugarskoj, koristeći transbalkanski gasovod koji je nekad povezivao Ukrajinu, Bugarsku i Grčku. On je dodao i da se radi na izgradnji gasovoda visokog pritiska Beograd-Valjevo-Loznica te interkonektoru do Severne Makedonije, a također da je plan da se gasifikuju Valjevo, Leskovac, Pirov, Kraljevo, Trstenik, Paraćin i Zaječar, te da se uvedu pametni brojači za gas.¹⁰² (Slika 1.)

99 <https://www.slobodnaevropa.org/a/gas-rusija-srbija-amerika/31694517.html>

100 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-energija/31714492.html>
<https://www.mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/saopstenja/-djedovic-s-ministrom-energetike-bugarske-razgovarala-o-saradnji-u-snabdevanju-gasom>

101 <https://beta.rs/ekonomija/ekonomija-srbija/174303-djedovic-i-bajatovic-razgovarali-o-izgradnji-gasnih-interkonekcija-sa-susednim-zemljama>

102 <https://biznis.rs/vesti/srbija/bajatovic-srbija-energetski-bezbedna-nastavlja-se-akcija-gasifikacije-domacinstava/>

SLIKA 1: Mapa gasovoda (Izvor: Srbijagas)

Netransparentnost kao pravilo poslovanja

Srbijagas ima ukupno sedam kćerki firmi, odnosno udeo u vlasništvu u tim firmama veći od 50 odsto. U pitanju su: Progresgas-trejdind doo Beograd, Toza Marković doo Kikinda, doo Gas Bečej, Specijalna Luka doo, Distribucijagas Srbija doo Novi Sad, MSK a.d. Kikinda i Energogas iz Crne Gore. Pored kćerki firmi ima i 275 sestri firmi, od kojih se ističu: PSG Banatski Dvor doo Novi Sad, SOGAZ ADO Novi Sad, Yugorosgaz ad Beograd i drugi.

Ukupan poslovni prihod Srbijagasa za 2022. godinu iznosio je preko 1,9 milijardi evra što je za 896 miliona evra više u odnosu na 2021. godinu. Na povećanje prihoda najviše je uticao rast od prodaje na domaćem tržištu od 24 odsto i rast ostalih poslovnih prihoda od 279 odsto. Ukupna ostvarena neto dobit je 46,7 miliona evra što je za 46 odsto više u odnosu na prethodnu godinu. Prosečan broj zaposlenih u prošloj godini bio je 936.

Revizorska kuća Parker Russell je u svom izveštaju izrazila mišljenje sa rezervom za finansijski izveštaj Srbijagasa za 2022. godinu. Dva osnovna razloga za ovu vrstu mišljenja su nemogućnost revizora da se uvere u fer vrednost zemljišta, građevinskih objekata i opreme jer je poslednja procena urađena sa stanjem na dan 31. decembar 2017. godine, kao i odsustvo informacija o adekvatnoj diskontnoj stopi i nemogućnosti da se uvere da je vrednost investicionih nekretnina adekvatno odmerena. Za 2021. godinu revizorski izveštaj je radila druga revizorska kuća i ona je tada izrazila mišljenje bez rezerve.

Državna revizorska institucija je u januaru 2022. godine objavila da je kontrolisala javne nabavke Srbijagasa za 2019. i 2020. i utvrdila brojne nepravilnosti u vrednosti više milijardi dinara. Neke od nepravilnosti su da je direktor Dušan Bajatović obavljao funkciju posle isteka mandata 2016. godine, što nije u skladu sa zakonom, zatim da su potraživanja od kupaca premašila 81 milijardu dinara, a više od 48 miliona dinara je zastarelo za naplatu. Srbijagas nije postupao u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama prilikom sprovođenja postupaka nabavki, te je bez sprovedenog javnog postupka izvršio nabavke u iznosu od 83,85 miliona evra. Državna revizorska institucija je zaključila u svom izveštaju da postoji velika neregularnost u radu Srbijagasa.¹⁰³

103 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/dri-javne-nabavke-u-srbijagasu-mimo-zakona/>

Ukupan iznos dugoročnih kredita je zaključno sa 2022. godinom iznosio skoro 556 miliona evra, od čega 174,2 miliona dospevaju u 2023. godini. Što se tiče državne pomoći Srbijagasu kroz kreditne garancije, ona je u periodu od 1. januara do kraja septembra 2022. godine izgledala ovako:

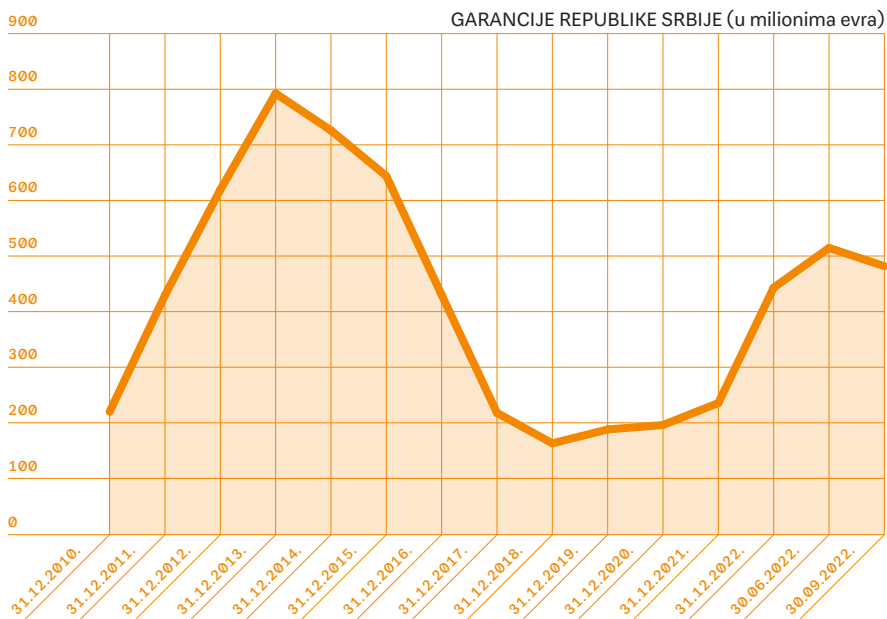
- Garancija za kredit 140 miliona eura za jačanje transportnih kapaciteta gasovoda u Srbiji za zaduživanje kod poslovnih banaka, a do 40 miliona eura zaključeni su ugovori o kreditu sa Raifeizen bankom (20 miliona eura) i Intesa bankom (20 miliona eura) koji, međutim, do kraja 2021. godine nisu realizovani. Dana 14.01.2022. godine povučena su sredstva kod Raifeizen banke. Sa 30.09.2022. godine kredit kod Banka Intese nije povučen, rok raspoloživosti ističe 04.11.2022.godine (sredstva povučena u roku raspoloživosti).
- Garancija za kredit 200 miliona eura za tekuću likvidnost za zaduživanje kod poslovnih banaka - kod Intese (60 miliona eura) kredit je povučen 01.03.2022. godine, kod Raifeizen banke (40 miliona eura) kredit je povučen 01.03.2022. godine, kod Sberbanke (10 miliona eura) povučen je 07.03.2022. godine, Komercijalne banke (20 miliona eura) povučen je 01.03.2022. godine, OTP banke (50 miliona eura) povučen 01.03.2022. godine i Nove Ljubljanske banke (20 miliona eura) povučen 01.03.2022. godine.

Ta je garancija države bila potrebna zbog havarije na gasovodu u Bugarskoj potkraj 2021. godine koja je prekinula transport prirodnog gasa u Srbiju Balkanskim tokom (Turski tok) iz Rusije, što je dovelo do dodatnog angažovanja sredstava od strane Srbijagasa. Novac od kredita će se koristiti za plaćanje obaveza Srbijagasa, ali samo sa saglasnošću ministra finansija. Garancije su bile potrebne da se obezbedi sigurno i kontinuirano snabdevanje iz interventnog uvoza po značajno većim cenama, što direktno utiče na likvidnost preduzeća. Usvajanjem ovog zakona, Srbija garantuje da će izmiriti dug Srbijagasa prema bankama u slučaju da to preduzeće ne ispuni svoje obaveze.¹⁰⁴

U navedenom periodu je izdana i garancija za kredit do 350 miliona eura za tekuću likvidnost, ali sredstva po navedenom osnovu nisu realizovana sa 31.12.2022. godine.¹⁰⁵

104 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbijagas-garancije-kredit-havarija-bugarska-/31661341.html>

105 <https://www.srbijagas.com/wp-content/uploads/2022/12/Informator-decembar-2022.pdf>

SLIKA 2: Garancije Republike Srbije koje su date Srbijagasu (Izvor: Uprava za Javni dug)

Fiskalni savet je u junu 2022. godine izneo mišljenje da Vlada nije dovoljno obratila pažnju na fiskalne rizike u javnim preduzećima, posebno energetskim, koja već dugo predstavljaju problem u državi zbog lošeg poslovanja. Fiskalni savet je upozorio na neodrživo poslovanje javnih preduzeća koje bi moglo da premaši planirane subvencije u ovoj godini. Najveći fiskalni rizik je Srbijagas, koji je već dobio oko 500 miliona evra iz budžeta i još može da traži više novca u 2022. godini.¹⁰⁶ Isto telo je reagovalo nakon rebalansa budžeta u novembru mesecu 2022. godine i navelo da su Srbijagas i Elektroprivreda Srbije (EPS) već koštali budžet oko dve milijarde evra, a da se ovi rashodi nastavljaju i u 2023. godini. Gubici ovih javnih preduzeća iz energetskog sektora su glavna budžetska promena u rebalansu i doveli su do povećanja budžetskog deficita na skoro četiri odsto BDP-a. Razlozi za ove gubitke se, uz svetsku energetska krizu, mogu tražiti i u nekontrolisanim spoljnim okolnostima, domaćim politikama vlade i lošem upravljanju.¹⁰⁷ Slične ocene Fiskalnog saveta su se odnosile i na novi budžet za 2023. godinu za koji su istakli da je „najveći problem

106 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/fiskalni-savet-fiskalna-strategija-za-2023-dobar-signal-da-i-u-neizvesnosti-postoji-stabilnost/>

107 <https://nova.rs/vesti/biznis/fiskalni-savet-eps-i-srbijagas-kostali-budzet-oko-dve-milijarde-i-jos-ce-kostati/>

javnih finansija Srbije i dalje veliki trošak za EPS i Srbijagas“, koji nije transparentno prikazan u budžetu.¹⁰⁸

Što se tiče spoljnih okolnosti koje su utjecale na poslovanje Srbijagasa, krajem 2021. godine došlo je do rekordnog rasta cene gasa i ta tendencija je nastavljena 2022. godine, a imajući u vidu da je Srbijagas bio primoran da uvozi dodatne količine gasa po značajno većim cenama i da je zahtevano avansno plaćanje, za likvidnost preduzeća je reagovala država.¹⁰⁹ Ukupno gledano, u toku 2022. godine uvezeno je nešto manje od 2,2 milijardi tona prirodnog gasa u gasovitom stanju. Najviše ga je dolazilo iz Rusije (1,8 milijardi tona), Mađarske (350 miliona tona) i Bugarske (17,5 miliona tona). Uvoz iz Rusije koštao je 943 miliona evra, iz Mađarske 670 miliona evra, a iz Bugarske 18,5 miliona evra.¹¹⁰ Do manjeg rasta prihoda od prodaje prirodnog gasa u odnosu na rast rashoda po osnovu nabavne vrednosti došlo je usled primene Uredbi o privremenoj meri ograničavanja cene gasa i nadoknadi razlike u ceni gasa nabavljenog iz uvoza ili proizvedenog u Srbiji.¹¹¹

Europske sankcije i NIS

NIS Grupa je jedan od najvećih vertikalno integrisanih energetske sistema u jugoistočnoj Evropi, a u većinskom je vlasništvu ruskih kompanija. Osnovne delatnosti su istraživanje, proizvodnja i prerada nafte i prirodnog gasa, promet širokog asortimana naftnih i gasnih derivata, kao i realizacija projekata u oblasti energetike i petrohemijske. U postrojenjima NIS-a proizvode se motorna goriva Evro-5 standarda, avio gorivo, tečni naftni gas, sirovine za petrohemijsku industriju, ulje za loženje, bitumeni i ostali naftni derivati, kao i ulja i maziva. Segment prometa obuhvata spoljnu i unutrašnju trgovinu, maloprodaju naftnih derivata i pratećeg asortimana, kao i veleprodaju naftnih derivata. Kao posebne poslovne pravce NIS razvija snabdevanje avio-gorivom, snabdevanje plovnih objekata gorivom, promet maziva i bitumena. NIS Grupa se takođe bavi proizvodnjom električne i toplotne energije iz konvencionalnih i obnovljivih izvora energije, kao i trgovinom gasom i električnom energijom. Prateće delatnosti NIS-a obuhvataju proizvodnju pijaće vode „Jazak“ i ugostiteljske poslove koji se realizuju preko zavisnog društva NIS PETROL a.d. Beograd.¹¹²

108 <https://nova.rs/vesti/biznis/fiskalni-savet-o-predlogu-buzeta-za-2023-eps-ce-bez-reformi-ostati-najveci-i-hronicni-bolesnik-javnih-finansija-srbije/>

109 Revizorski izveštaj Srbijagasa za 2022. godinu

110 <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/uvoz-struje-i-gasa-kostao-skoro-32-milijarde-evra-u-2022>

111 Revizorski izveštaj Srbijagasa za 2022. godinu

112 <https://www.belex.rs/trgovanje/informator/NIIS>

STATISTIČKI PRIKAZ VLASNIŠTVA AD NA DAN 17. MART 2023. GODINE:

Rbr	Akcionar	Broj akcija	% od ukupne emisije
1.	PJSC GAZPROM NEFT	81530200	50.00000
2.	REPUBLIKA SRBIJA	48712572	29.87394
3.	PAO GAZPROM	10035687	6.15458
4.	OTP BANKA SRBIJA - KASTODIRN - FO	2647155	1.62342
5.	OTP BANKA SRBIJA - KASTODIRN - FO	856466	0.52524
6.	KOMP.DUNAV OSIGURANJE A.0.0.	394229	0.24177
7.	CONVEST A.O. NOVISAD - ZBIRNI RACUN	217031	0.13310
8.	KERAMIKA JOVANOVIC 000	173269	0.10626
9.	BOD M&V NVESTMENTS AD BEOGRAD	165985	0.10179
10.	DDOR NOVI SAD ADO	152075	0.09326

TABELA 1: Redosled prvih 10 akcionara po broju akcija (Izvor: Centralni registar hartija od vrednosti)

Rbr	Akcionar	Broj glasova	% od ukupne emisije
1.	PJSC GAZPROM NEFT	81530200	50.00000
2.	REPUBLIKA SRBIJA	48712572	29.87394
3.	PAO GAZPROM	10035687	6.15458
4.	OTP BANKA SRBIJA - KASTODJ RN - FO	2647155	1.62342
5.	OTP BANKA SRBIJA - KASTODJ RN - FO	856466	0.52524
6.	KOMP.DUNAV OSJGURANJE A.0.0.	394229	0.24177
7.	CONVEST A.O. NOVISAD - ZB RNIRACUN	217031	0.13310
8.	KERAMIKA JOVANOVIC 000	173269	0.10626
9.	BOD M&V NVESTMENTS AD BEOGRAD	165985	0.10179
10.	DDOR NOVISAD ADO	152075	0.09326

TABELA 2: Redosled prvih 10 akcionara po broju glasova

Evropski savet je u martu 2022. godine doneo četvrti paket sankcija protiv Rusije koji je uključio zabranu izvoza luksuzne robe i uvoza čelika, a u okviru tog paketa sankcije su usmerene i na transakcije s ruskim energetske kompanijama, uključujući i Gaspromnjeft, i njihove podružnice koje nisu u EU, a koje su u njihovom vlasništvu direktno ili indirektno većem od 50%. Kompanija tog tipa je u tom momentu bila i Naftna industrija Srbije.¹¹³

Srbija je tada najavila da će ponuditi otkupljivanje vlasništva ruskih kompanija ukoliko im se sankcijama zabrani rad. Predsednik Srbije je rekao da Srbija nije spremna da “otima” rusku imovinu, i da će se dogovarati sa ruskim predstavnicima o fer ceni, ukoliko im budu onemogućeni poslovi.¹¹⁴ Od tada pa sve do momenta zaključenja ove analize spominjalo se nekoliko mogućih scenarija za NIS, kao što su kupovina kompanije od strane azerbejdžanske kompanije SOKAR¹¹⁵, slovački model (zahtev za izuzeće od embarga)¹¹⁶, preuzimanje od strane države i vraćanje nakon što sankcije prođu¹¹⁷ i nacionalizacija¹¹⁸. Od svega toga došlo je samo do smanjenja udela Gaspromnjefta na 50% i NIS je poslovao bez poteškoća. Naime, u maju 2022. godine je došlo do promene vlasničke strukture kompanije NIS kako bi izbegla EU sankcije. Do tada većinski vlasnik, sa 56,15 odsto, Gaspromnjeft je preventivno prodao 6,15 odsto akcija Gaspromu, koji nije pod sankcijama, i tako obezbedio preduslove za nastavak funkcionisanja na tržištu.¹¹⁹

Ne samo da NIS nije imao poteškoća u poslovanju, nego je ova kompanija za devet meseci 2022. imala neto dobit od 69,4 milijarde dinara (oko 590 miliona evra) i profit pre plaćanja kamata, poreza i amortizacije (EBITDA) od 104,8 milijardi dinara (oko 890 miliona evra). Obračunate obaveze NIS-a u vezi sa javnim prihodima iznosile su 184,6 milijardi dinara (1,57 milijardu evra), što je 19% više nego u istom periodu prošle godine. Zaduzenost prema bankama smanjena je za 3% i na kraju trećeg kvartala 2022. iznosila je 570,6 miliona evra. NIS je isplatio akcionarima 5,78 milijardi dinara (oko 49 miliona evra) kao dividendu za 2021. godinu.

113 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/eu-sankcijama-protiv-rusije-kaznila-srbiju-postedela-i-sebe-i-rusiju/>

114 <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-srbija-rafinerja-nafte-gazprom/31740279.html>

115 <https://nova.rs/vesti/biznis/azerbejdžanska-kompanija-sokar-zainteresovana-da-kupi-nis-od-rusa/>

116 <https://nova.rs/vesti/biznis/dva-scenarija-za-resenje-naftne-krize-u-srbiji-prodaja-nis-ili-slovački-model/>

117 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vucic-ako-bude-moralo-preuzecemo-nis-od-rusa-i-vratiti-kad-prodju-sankcije/>

118 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/da-li-se-sprema-nacionalizacija-nis-a-i-koje-su-opcije-na-raspolaganju-srbiji/>

119 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-gasprom-sankcije-rusija/32073988.html>

Ukupna proizvodnja nafte i gasa za tri kvartala 2022. iznosila je 879,3 hiljade uslovnih tona, a prerađeno je 3,265 miliona tona nafte u Rafineriji nafte Pančevo. Prodaja naftnih derivata povećana je za 11% i iznosila je 3,222 miliona tona.¹²⁰ Prema podacima brokerske kuće Momentum Securities, u prvih devet meseci 2022. godine NIS je ostvario rekordne rezultate sa povećanjem prihoda za više od 90%. Ukupni prihod NIS iznosio je 380,8 milijardi dinara (oko 3,24 milijarde evra), što je rezultat manjih troškova proizvodnje, većeg učešća u preradi jeftinije ruske nafte, rasta cene nafte na tržištu za 56% i rasta prometa za 11%. Prema tadašnjoj njihovoj prognozi, ako se ovakav trend nastavio i u četvrtom kvartalu 2022. godine, akcionari mogu očekivati dividendu sa rekordnim prinosom od blizu 20%.¹²¹

Od 5. decembra 2022. godine zbog sankcija nije moguća kupovina ruske nafte, ali je nastavljena kupovina i transport nafte iz drugih izvora. Većina uvezene nafte se koristi za preradu, a najveći deo toga dolazi iz Iraka. NIS navodi da ima stabilne snabdevače i da je tržište u Srbiji redovno snabdeveno gorivima. Ukupan udeo ruske nafte u uvozu u prethodnoj godini iznosio je oko 20%, a 2022. godine je bio nešto veći zbog povoljnih cena¹²². U decembru 2022. godine, hrvatska kompanija Jadranski naftovod (JANAF) je objavila da je potpisala ugovor sa NIS-om za transport nafte u naredne dve godine. Prema ugovoru, NIS je rezervisao transportne kapacitete JANAF-a za 6,2 miliona tona nafte, plus ili minus 10%, od 1. januara 2023. do 31. decembra 2024. godine. JANAF se ističe kao garancija energetske sigurnosti u regionu i potvrda da može u potpunosti da pruži sigurno snabdevanje svim korisnicima transportnog sistema.¹²³

NIS kao instrument utjecaja

Četiri radnika rumunske NIS Petrol kompanije su u oktobru 2022. godine uhapšeni zbog sumnje da su neovlašćeno preneli podatke i odavali službene tajne kompaniji NIS Srbija. Uprava za istraživanje organizovanog kriminala i terorizma pokrenula je istragu protiv ovih radnika, sumnjajući da su kompaniji u Srbiji, koja je u istom konzorcijumu, preneli podatke o rezervama minerala u Rumuniji. Devet lokacija u Bukureštu i Temišvaru bilo je pretreseno, a više dokumenata i fajlova za čuvanje podataka oduzeto je kao rezultat pretresa. Među osumnjičenima su državljani Moldavije i Rumunije, a svedoci su i državljani Rusije.

120 <https://insajder.net/prenosimo/nis-za-devet-meseci-2022-imao-neto-dobit-od-69-4-milijarde-dinara>

121 <https://nova.rs/vesti/biznis/brokerska-kuca-nis-ostvario-rekordne-rezultate-prihod-veci-90-odsto/>

122 <https://nova.rs/vesti/biznis/oglasio-se-nis-da-objasni-kako-stoje-stvari-posle-zabrane-uvoza-ruske-nafte-u-srbiju/>

123 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-hrvatska-nafta-janaf/32188892.html>

Prema medijima, u NIS Petrolu su informacije o nalazištima nafte u Rumuniji proleđene matičnoj kompaniji u Srbiji, što bi značilo da su suštinske informacije o rezervama u zapadnom delu zemlje stigle do Beograda i Moskve, uprkos obavezi NIS Petrola da obavesti rumunsku državu o svojim otkrićima. Kompanija NIS Srbija navela je da poštuje važeće zakonske propise država u kojima posluje, te da će saradivati sa svim nadležnim organima da se razjasne svi aspekti u vezi sa aktivnostima kompanije i njenih zaposlenih u Rumuniji.

Postoji i mogućnost da su motivi za pretres prostorija kompanije politički i da su povezani sa sukobom Zapada i Rusije. NIS Petrol je kćerka kompanije NIS Srbija, a među rukovodećim ljudima u kompaniji su i ljudi iz vlasti.¹²⁴

Predsednik Lige socijaldemokrata Vojvodine Bojan Kostreš smatra da NIS služi kao instrument političkog uticaja Rusije u Srbiji i da se koristi za povećanje energetske zavisnosti Srbije od Rusije, kao i za druge aktivnosti poput uticaja u medijima i lokalnim samoupravama. Kostreš smatra da je NIS „oružje moći“ Rusije za ovaj region i da Srbija mora da raskine energetski sporazum sa Rusijom o uvozu gasa, uvede joj sankcije i uskladi svoju spoljnu politiku sa evropskom. On takođe napominje da se uz pomoć kompanije NIS obavljaju i drugi sumnjivi poslovi i da će tek raskidom energetskog sporazuma sa Rusijom biti jasno šta je sve Rusija radila preko NIS-a.¹²⁵

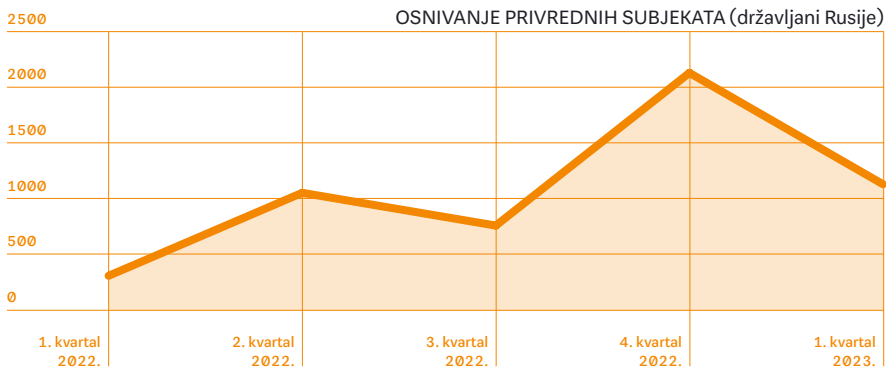
Utočište za ruski kapital

Sankcije koje je Evropska unija uvela Ruskoj Federaciji, kao odgovor na rusku agresiju na Ukrajinu, uticale su na brojne poslovne ljude iz te zemlje da presele svoj biznis u Srbiju ili da ovde započnu posao. Ukupan broj privrednih subjekata osnovanih u Srbiji, a čiji su osnivači ruski državljani, iznosio je 7289, od čega je 5400 osnovano od početka rata u Ukrajini zaključno sa 18. martom 2023. godine. Od ovog broja, 1212 su društva sa ograničenom odgovornošću, dva su predstavništva stranih pravnih lica, a 4186 su preduzetnici.

Ukupan poslovni prihod svih ovih subjekata biće poznat do juna 2023. godine i njegovi efekti će tada moći preciznije da budu procenjeni.

124 <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/ima-li-srbija-veze-sa-hapsenjem-zaposlenih-u-rumunskom-nis-u/>

125 <https://www.danas.rs/vesti/politika/kostres-za-danas-o-hapsenjima-u-rumuniji-rusija-preko-naftne-industrije-srbije-radi-prljave-i-spijunske-poslove/>

SLIKA 3: Osnivanje privrednih subjekata od 24. februara 2022. godine do 18. marta 2023. godine čiji su osnivači državljani Rusije

Zaključno: Odnos Srbije prema sankcijama

I nakon deset paketa sankcija koje je Evropska unija do kraja februara 2023. godine uvela Ruskoj Federaciji zbog agresije na Ukrajinu, Srbija se nije usaglasila ni sa jednim od tih paketa sankcija.

Visoki predstavnik EU za zajedničku spoljnu politiku i bezbednost Josep Borrell je saopštio da su se sa odlukom EU usaglasile zemlje kandidati: Severna Makedonija, Crna Gora, Albanija, Ukrajina i Bosna i Hercegovina, kao i zemlje Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu (EFTA) Island, Lihtenštajn i Norveška, kao i članice Evropskog ekonomskog prostora.¹²⁶

Srbija je jedina zemlja regiona koja nije usaglasila nijednu politiku sankcija EU protiv Rusije od početka rata u Ukrajini. Evropski zvaničnici redovno upozoravaju Beograd da se od Srbije kao zemlje kandidata očekuje da progresivno uskladi njenu politiku sa politikama EU. Neusklađivanje politike sankcija protiv Rusije je glavni razlog zašto Srbija prošle godine nije otvorila nijedan klaster u pristupnim pregovorima sa EU.

Ministarka za evropske integracije Srbije Tanja Mišćević kazala je u martu 2023. da se Beograd „još nije“ opredelio za uvođenje sankcija Rusiji, ali da „čini mnogo da podrži Ukrajinu“, pre svega u vidu humanitarne pomoći i obnove elektroenergetskog sistema.¹²⁷ Srbija je tako, uz Belorusiju, ostala jedina evropska zemlja koja nije uvela sankcije Rusiji.

126 <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-sankcije-rusija-eu/32309128.html>

127 <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/3/3/miscevic-srbija-jos-nije-uvela-sankcije-rusiji-ali-cini-mnogo-da-podrzy-ukrajinu>

Evropska komisija je u svom redovnom izveštaju o napretku za 2022. godinu veoma jasno kritikovala stav Srbije prema Moskvi i agresiji Rusije na Ukrajinu. U izveštaju je istaknuto da je Srbija nastavila da održava bliske veze sa Rusijom, a neke od izjava i poteza visokih zvaničnika Srbije EU vidi kao direktno suprotstavljene spoljnopolitičkim pozicijama EU-a. Ova kritika izražena je i kroz brojeve: usklađenost spoljne politike Srbije sa evropskom, umesto da raste, opala je sa 64 odsto u 2021. na 45 odsto u 2022, navedeno je u Izveštaju.¹²⁸

S druge strane, u Ujedinjenim nacijama Srbija je podržala neke od rezolucija koje su uperene protiv Ruske Federacije. To je u skladu sa politikom “sedenja na četiri stolice” (Brisel, Vašington, Peking i Moskva), o kojoj je bilo reči u uvodnom delu. U konkretnom slučaju, reč je o pokušaju delimičnog dodvoravanja politici Zapada prema Ukrajini, ali opet bez konkretnog poteza u vidu uvođenja sankcija Ruskoj Federaciji.

KOLOPLET GEOPOLITIKE, SKRIVENIH INTERESA I KORUPCIJE

Zaključak

U Europskoj uniji se u energetske sektoru u godinu dana od prošle studije dogodio niz značajnih promjena, a sve zajedno stane pod egidu kompliciranog i skupog „razvoda” od Rusije. U slučaju Hrvatske to je značilo i da su eskalirali ranije detektirani problemi. Gongovi autori zaključuju da je ruski napad na Ukrajinu u punoj mjeri razotkrio propuste vladajućih hrvatskih struktura kojima su ozbiljno ugroženi strateški državni interesi, a zemlja bila nepripremljena za ono što se zbivalo 2022. godine. Novinari NDNV-a ukazuju pak da je Srbija ostala skoro u potpunosti ovisna o ruskom plinu te da se ruski „zagrljaj” ne odražava samo na energetske sektor, već i na kompletnu državnu politiku.

Invazija na Ukrajinu je pokazala da je isporuka prirodnog plina ključno oruđe u rukama Vladimira Putina u pokušaju destabilizacije Europske unije. Međutim to nije u Hrvatskoj izazvalo ozbiljnije rasprave o energetici, a Vlada je kupovala socijalni mir i naklonost birača subvencioniranjem cijena energije (na teret državne kompanije HEP koju sada mora dokapitalizirati). Tako se nije govorilo o tome zašto je domaća proizvodnja plina godinama sve skromnija, kako je liberalizirano tržište plina, a PPD preko ugovora s Gazpromom postao igrač bitan za energetske sigurnost zemlje. Nije se propitivalo tko je sve i zašto utjecao na to da je realizacija LNG terminala otežana (izgrađen je na kraju tek godinu dana prije izbijanja energetske krize s Rusijom), uostalom kao i izgradnja dodatnog podzemnog skladišta plina koja je pokrenuta tek 2022. godine¹²⁹. PPD je objavio da je od Gazproma prestao preuzimati plin u studenome prošle godine, ali nije poznato po kojoj ga je cijeni do tada nabavljao, po kojoj ga je plasirao distributerima i zašto kao zakupac podzemnog skladišta nije sudjelovao u njegovu punjenju. Nakon puštanja u rad krčkog terminala koji je Hrvatskoj otvorio alternativni put do plina, PPD se i tu aktivirao, a u prošlogodišnjem tehničkom proširenju LNG terminala zakupio i dodatni kapacitet. S druge strane, nova državna metodologija za izračun cijene prirodnog plina u 2023. godini podigla je buru na tržištu, ministar gospodarstva je javno ustvrdio da je pod pritiskom interesnih skupina i predatora. Iako nije bio spreman odgovoriti na pitanje je li PPD predator, ostaje činjenica da se s tom tvrtkom sukobio i oko uvjeta za prodaju Petrokemije i oko formule za izračun cijene plina u javnoj opskrbi. PPD je u javnoj raspravi u isto vrijeme spominjao kaznenu odgovornost onih koji promijene formulu i tvrdio da ga se to ne tiče. Filipovićev savjetnik Lovrinčević u posljednjem javnom istupu poručio je pak da će PPD morati pokazati svoje ulazne račune ako želi državnu subvenciju zbog eventualnih gubitaka po novoj formuli.¹³⁰

129 <https://www.vecernji.hr/vijesti/podzemno-skladiste-plina-u-grubisnom-polju-do-2027-1587688>

130 <https://n1info.hr/vijesti/filipovicev-savjetnik-tko-zeli-obestecenje-neka-pokaze-ugovore-okupnji/>

Uz niz nepoznanica, godina je donijela i plinsku aferu sa zakučastom prodajom plina iz Ininih bušotina na štetu kompanije (i to tvrtki koja je dozvolu dobila u suspekt-nim okolnostima, što ukazuje na moguću korupciju), a ceh će snositi dioničari, što znači i hrvatska država koja ima paket od 45% dionica, te mirovinski fondovi koji drže malo više od 4%. Prema izračunima istražitelja USKOK-a, količina plina koja je tako prodana u nešto više od godinu dana predstavlja više od polovice količine kojom je naposljetku HEP uz visoko kreditno zaduženje i državna jamstva morao napuniti podzemno skladište. S obzirom na sve demonstrirano, Gongovi analitičari zaključuju da je očito da Inin mađarski suvlasnik nije zainteresiran za hrvatsku proizvodnju i trgovinu prirodnim plinom. To je nemoguće objasniti komercijalnim razlozima, barem ne u 2022. godini, a pozadina se možda krije i u geopolitičkim igrama Kremlja. Kako istodobno ni rafinerijski biznis ne cvjeta, a hrvatska država nije bliže realizaciji davne najave o otkupu vlasničkog udjela od MOL-a, jasno je da su kompleksni odnosi u toj naftno-plinskoj kompaniji (obilježeni i arbitražnim sporovima koje je Hrvatska izgubila) sve veći uteg.

Analiza ukazuje na koloplet skrivenih interesa koji na razne načine prožimaju strateški bitno tržište energenata u Hrvatskoj, kao i to da je Pavao Vujnovac bitna karika preko sustava Energie Naturalis (čiji je PPD dio) i njenih razgranatih biznisa u nizu sektora. Ujedno, sponzorstvima i projektima u medijima vuče poteze kojima posredno može kontrolirati informacije i način na koji one dopiru do javnosti.

O stanju u plinskom sektoru u Srbiji, odnosno vodećem javnom poduzeću Srbijagas, najbolje govori to da čelni čovjek (Dušan Bajatović, visoki dužnosnik stranke SPS iz vladajuće koalicije) šalje otvorene političke poruke podrške Rusiji, kompanija prima državne subvencije i jamstva unatoč brojnim nepravilnostima u javnoj nabavi, a revizori poslovanja su za financijski izvještaj za prošlu godinu izrazili mišljenje s rezervom. Ipak, smatra se da je Srbija ostvarila napredak u energetske reformama, uvelike zbog provođenja projekta plinske interkonekcije s Bugarskom koji je sufinancirala EU, a koji doprinosi regionalnom povezivanju i diverzifikaciji opskrbe prirodnim plinom i trebao bi biti završen u jesen 2023. godine. Planira se i plinska interkonekcija sa Sjevernom Makedonijom, tako da bi u doglednoj budućnosti podaci o izloženosti Srbije ruskom plinu trebali biti manje dramatični, a to znači i veće šanse za političko odvajanje od Rusije. Bugarska je, naime, u ljeto prošle godine završila plinsku interkonekciju s Grčkom odakle joj preko Turske dolazi azerbajdžanski plin, a s planiranim povećanjem kapaciteta tom bi se južnom rutom mogao dopremiti ne-ruski plin i Sjevernoj Makedoniji, Rumunjskoj, pa i dalje Moldaviji i Ukrajini.¹³¹

131 <https://www.reuters.com/business/energy/greece-bulgaria-pipeline-starts-operations-boost-non-russian-gas-flows-2022-10-01/>

Što će, međutim, dugoročno biti s NIS-om, naftno-plinskom kompanijom u većinskom ruskom vlasništvu, otvoreno je pitanje. Prošlu im je godinu obilježio odličan rezultat, a iz kompanije tvrde da imaju stabilne izvore opskrbe naftom, uglavnom iz Iraka (za transport su u iduće dvije godine orijentirani na naftovod Janaf). Zbog vlasničke strukture u kojoj glavnu riječ vode ruske državne kompanije Gazprom Njeft i Gazprom, političari poput Bojana Kosterša (Liga socijaldemokrata Vojvodine) otvoreno kažu da NIS služi kao instrument političkog utjecaja Rusije u Srbiji i da se koristi za povećanje energetske ovisnosti Srbije o Rusiji, te da Beograd treba raskinuti energetski sporazum s Moskvom i vratiti NIS u domaće vlasništvo. Iz vladajućih krugova o tome nema nikakvih najava, kao ni o tome hoće li Srbija prelomiti i uvesti sankcije Rusiji.

Preporuke

Javne politike, odlučivanje i institucije

Netransparentnost u donošenju politika i odluka u energetskom sektoru i dalje je prisutna, pri čemu je to posebno izraženo u Srbiji koja je zapela i u pregovorima o ulasku u EU, te bi pritiskom medija, znanstvene i stručne zajednice kao i civilnog sektora u obje zemlje trebalo utjecati na to da se proces odlučivanja na svim razinama učini vidljivijim javnosti.

Pogotovo je to važno u vrijeme kada je u Europi izražena energetska nesigurnost nakon izbijanja rata u Ukrajini, a vlade kao na traci donose nove politike i zakone vezane za nabavku energenata kritičnih za funkcioniranje gospodarstva, proizvodnju hrane i slično, te izdašne pakete pomoći poduzećima i građanima kako bi se mogli nositi s povećanim troškovima energenata. Ukratko, utjecaj država na ekonomiju i energetiku je u krizi svuda postao veći, što zahtijeva i veću pozornost na to tko su uslijed promjena i preslagivanja karata dobitnici i gubitnici.

Osim transparentnosti svih procedura, bitan je i snažan nadzor javnih financija, te veća participacija stručne javnosti u oblikovanju politika, strategija i akcijskih planova kako bi se u ranoj fazi spriječili ili umanjili izvori koruptivnih praksi i sukoba interesa, te efikasnije pratilo lobiranje različitih interesnih grupa i kompanija.

Jedna od preporuka je svakako i da se sustavnije javno izlažu i raspravljaju važne odluke koje se usuglašavaju i donose na europskoj razini a imaju izravne reperkusije na nacionalnoj razini, što se odnosi i na provođenje gospodarskih sankcija prema Rusiji.

U obje zemlje se provode i značajne investicije u energetskom sektoru, poput plinske interkonekcije Srbije s Bugarskom¹³², te udvostručavanja kapaciteta krčkog LNG terminala i povećanja kapaciteta plinovoda koji od terminala vode

132 https://energy.ec.europa.eu/news/start-construction-works-launched-bulgarian-section-gas-interconnector-bulgaria-serbia-2023-02-01_en

prema Sloveniji i Mađarskoj¹³³. One su bitne za regiju i financiraju se uz potporu Europske unije, zato je transparentnost provođenja tih projekata kao i kasnijeg korištenja njihovih kapaciteta iznimno bitna.

U slučaju velike plinske afere koja je 2022. godine potresla Inu pokazalo se i koliko je bitno provođenje nadzora transakcija preko samostalnog i operativno neovisnog Ureda za sprječavanje pranja novca pri Ministarstvu financija¹³⁴, odnosno strogi sustav procedura koji slijede poslovne banke (kao jedno od tijela prevencije sprečavanja pranja novca i financiranja terorizma) kad o sumnjivim transakcijama upozoravaju taj ured.

Mediji i snažno civilno društvo

U detektiranju mreža utjecaja (pogotovo kad se one tiču odnosa energetske kompanije s javnim institucijama, javnim kompanijama i političarima), važnu ulogu igraju mediji i organizacije civilnog društva, što je često i jedina metoda za javni nadzor u hrvatskim i srbijanskim ekonomijama crony kapitalizma.

Na žalost, ni novac iz EU fondova, koji bi se mogao i trebao koristiti u Hrvatskoj za jačanje borbe protiv korupcije, često nije dobro usmjeren i iskorišten, kako je pokazala Gongova prošlogodišnja analiza¹³⁵, a prema indikatorima Svjetske banke Hrvatska u kapacitetima za kontrolu korupcije zaostaje ne samo za članicama OECD-a, već i za kombiniranim prosjekom zemalja Europe i središnje Azije.

S druge strane, valja upozoriti i na medijsku praksu koju koriste energetske kompanije, pa i država kao njihov suvlasnik, da kao izdašni oglašivači sudjeluju u različitim medijskim projektima, što utječe na slabljenje kritičkog preispitivanja poslovanja samih energetske kompanija, kao i državnih tijela koja donose odluke važne za taj sektor.

Energetske kompanije

Ključne kompanije u energetske sektoru u kojima zbog udjela u vlasništvu glavnu riječ vodi država, ili su u stranom suvlasništvu (u Hrvatskoj to je slučaj s Inom, a u Srbiji s NIS-om), zaslužuju posebnu pažnju jer one znatno utječu na domaće gospodarstvo, a izložene su različitim vanjskim utjecajima te geopolitičkim okolnostima. Jačanje domaće proizvodnje plina i naftnih derivata, sve dok su fosilna goriva nužan dio energetske miksa, pokazuje se iznimno bitnim te je to dodatan argument za jačanje fokusa javnosti na njihovo poslovanje.

133 <https://mingor.gov.hr/vijesti/na-Ing-terminalu-potpisan-ugovor-za-isporuku-dodatnog-modula-za-uplinjavanje/9236>

134 <https://mfing.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>

135 <https://gong.hr/wp-content/uploads/2022/12/Najgore-od-najgorega-Kako-je-Hrvatska-koristila-Europski-socijalni-fond-za-borbu-protiv-korupcije.pdf>

U sektoru djeluju i privatne kompanije u domaćem vlasništvu (PPD u Hrvatskoj s dominantnom pozicijom u trgovini plinom), a njihovo poslovanje je uvelike netransparentno, pri čemu zbog svoje uloge na tržištu imaju širok utjecaj i na druge sektore.

Praksa u kojoj javnim kompanijama upravljaju kadrovi izabrani po političkom ključu također je još uvijek prisutna čak i ako postoje javni natječaji (dok je eklatantan primjer izbjegavanja natječaja stanje u Srbijagasu) te bi stvarna depolitizacija i profesionalizacija funkcija trebala biti prioritet, kao i izbor kompetentnih i nezavisnih članova nadzornih odbora. O važnosti depolitizacije upravljačkih i nadzornih funkcija govori i najnovija plinska afera u Ini koja, međutim, nije otkrivena iznutra, redovnom kontrolom, a niti zahvaljujući nadzornom odboru.

Ostaje i preporuka da se u sklopu zelene tranzicije i poticanja razvoja nisko-ugljičnog gospodarstva (za što je Europska unija donijela strategije i ima dedikirane izvore financiranja) i kompanije iz plinskog i naftnog sektora snažnije usmjeravaju prema obnovljivim izvorima energije te korištenju tehnologije zelenog vodika.

GONG

NDN
VOJVODINE

NED

NATIONAL
ENDOWMENT
FOR
DEMOCRACY
NEZAVISNA HRVATSKA OSNOVA "THE WORLD"

Miloš Katić
Dinko Gruhonjčić
Veljko Milić
Oriana Ivković Novokmet

Koloplet geopolitike, skrivenih interesa i korupcije:
PLIN I NAFTA U HRVATSKOJ I SRBIJI U SJENI RUSKE AGRESIJE NA UKRAJINU

Analiza Gong-a i Nezavisnog društva novinara Vojvodine

Zagreb, svibanj 2023.
ISBN 978-953-7960-44-5